

TIMO TAKALA

FRANZÉNINPUISTO

KATSAUS PUISTON HISTORIAAN
HAVAINTOJA NYKYTILASTA
KEHITTÄMISEN SUUNTAVIIVOJA

2011

Aalto yliopisto, teknillinen korkeakoulu
maisema-arkkitehtuuri

History of Public Parks in Finland MA-94.2392

Harjoitustyö

Timo Takala

17531R

timo.takala@arkkitehtiasema.fi

p. 040 5886550

28.2.2011 Ohjaaja: Eeva Ruoff

28.4.2011 tarkistus sivulla 26

15.2.2017 lisäys sivulla 12 ja lähdeluettelossa

© Timo Takala, arkkitehti Safa

Karjakatu 12

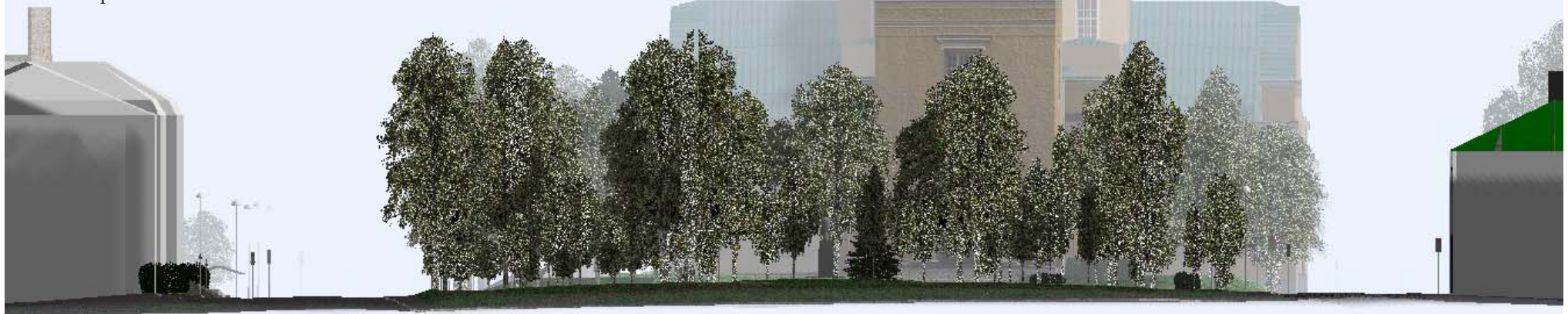
90100 OULU

p 040 5886550

timo.takala@arkkitehtiasema.fi

lähde mainiten kopiointi luvallista

ei-kaupallisiin tarkoituksiin.

Poikkileikkaus puiston 3d-mallista, Oulun kaupunki, tekninen keskus, tilanne vuonna 1999.

TIMO TAKALA

FRANZÉNINPUISTO

KATSAUS PUISTON HISTORIAAN
HAVAINTOJA NYKYTILASTA
KEHITTÄMISEN SUUNTAVIIVOJA

Sisällys

sivu

Esipuhe	5
Tiivistelmä	6
Oulu 1870- luvun lopulla	7
Oulun palo vuonna 1822 avaa paikan suurtorille	8
Puistojen tarve herää Euroopan kaupungeissa	9
Aukiot ja torit puistoiksi	10
Franzéninpuiston mahdollisia esikuvia	11
Franzéninpuiston alkuperäinen asu	12
1900-luvun alkupuoli	13
Sodan jälkeiset vuodet	15
1960-luvulla lohkaistaan puiston paraatisivu autoille	16
1970-2010 puuston uusimista ja vähäisiä muutoksia	17
Vertailukohtia - Oulun kasarmin Kenraalinpuisto	18
Vertailukohtia - Kuopion Snellmaninpuisto	19
Franzéninpuiston kunnostuksen lähtökohtia ja periaatteita	20
Vaihtoehtoisia lähestymistapoja: Säilyttävä ja varovasti restauroiva vaihtoehto	22
Vaihtoehtoisia lähestymistapoja: Ennallistava vaihtoehto	23
Valaistus	24
Kalusteet ja muut puiston yksityiskohdat	25
Lähteet ja kirjallisuus	27

Valokuva kirkon tornista 1890-luvulta. Kuva: Pohjois-Pohjanmaan museon kokoelmat.

Esipuhe

Tarvitsin aiheen harjoitustyölle osallistuttuani syksyllä 2010 Aalto-Yliopiston maisema-arkkitehtuurin kurssille History of Public Parks in Finland.

Franzénin puisto valikoitui harjoitustyöni kohteeksi Oulun kaupungin katu- ja viherpalveluiden maisema-arkkitehti Liisa Kääriä-Fischerin kanssa käydyssä keskustelussa. Franzénin puisto oli kotikaupunkini Oulun keskeisistä puistoista ainoa, josta ei ole tehty historiallista selvitystä.

Työn ohjaajana on toiminut kurssin vetäjä dosentti Eeva Ruoff, joka on tarkastanut työn luonnosvaiheen. Siinä yhteydessä sain häneltä useita tarkistuksiin johtaneita kommentteja ja parannusehdotuksia. Oulun kaupunki on edesauttanut työtäni antamalla korvauksetta käyttööni kaupungin kartta-, ilmakuva- ja suunnitelma-aineistot. Työhöni olen saanut lähdevihjeitä ja muuta apua seuraavilta henkilöiltä: Kaarina Niskala, Eija ja Kustaa Salmi, Lassi Kalleinen, Helena Riekkä ja Eino Heikkinen.

Selvitys on tehty olemassa olevia lähdetietoja käyttäen. Uutta arkistotyötä tai kenttätöitä ei ole tässä työssä tehty.

Toivottavasti tämä työ voi toimia apuna puiston kunnostamisen tavoitteita asetettaessa sekä pohjatyönä mahdolliselle täydentävälle tutkimustyölle.

Oulussa 28.2.2011 Timo Takala

Tiivistelmä

Tiernapoikien laulussa ei suotta kiitetä Keisari Aleksanteri II:sta, joka hallitsi Suomen suuri-ruhtinaskuntaa vuodet 1855–1881. Aleksanteri II päätti luoda Oulusta merkittävän provinssi-kaupungin rakentamalla kaupunkiin rautatien, sijoittamalla kaupunkiin suuren varuskunnan sekä rakentamalla valtion hallinnon työssijaksi mittavan lääninhallituksen rakennuksen. Näissä suotuisissa tuulissa Oulun porvarit halusivat kantaa omankin kortensa kekoon ja ryhtyivät keräämään rahaa tulevan lääninhallituksen edusta-aukion eli tuolloisen Kirkkotorin saattamiseksi edustavaan kuntoon. Kirkkotori oli asemakaavassa osoitettu kaupungin suurtoriksi ja sillä käytiin torikauppaa, mutta sitä ei oltu koskaan toriksi kivetty.

Euroopan kaupungeissa oli yleisesti ryhdytty perustamaan edustavia puistoja ja esplanadeja. Usein puistoihin sijoitettiin myös julkisia muistomerkkejä, Suomessa kansallisen heräämisen merkeissä erityisesti kansakunnan suurmiesten kunniaksi. Oulun porvarit olivat Suomessa ensimmäisten joukossa tilatessaan muistomerkkin Oulussa syntyneen runoilija ja piispa Frans Mikael Franzénin kunniaksi.

Franzénin muistomerkki paljastettiin juhlavassa tilaisuudessa 30.6.1881. Puiston piirustukset oli hyväksytty ja lupa torin muuttamiseksi puistoksi oli saatu senaatilta jo vuotta aikaisemmin. Puiston istutustyöt kuitenkin viivästyivät syystä tai toisesta vuoden 1885 kesään ja muistomerkki seisoj neljä vuotta avoimella tasatulla kentällä.

Oulun ensimmäinen kaupunginpuutarhuri Anders Ludvig Dansson istutti puiston käyttäen ajan tapaan luonnosta otettuja koivuja ja kuusia. Puistossa on jäljellä vielä seitsemän vanhaa, mahdollisesti alkuperäistä koivua. Luonnosta otetut taimet olivat pieniä ja niitä istutettiin sen vuoksi tiheään. Puita oli ilmeisesti tarkoitus harventaa niiden kasvun myötä. Harvennus jäi kuitenkin sotien ja epävakaiden aikojen takia tekemättä ja Franzénipuistosta kehittyi 1900-luvun puoliväliin mennessä hyvin lehtevä ja lopulta suorastaan metsäinen.

1970-luvulla puuston alkuperäinen puusto oli tullut uusimisikään ja lahoja koivuja poistettiin ja tilalle istutettiin nuoria puita aluksi huonolla menestyksellä. Myöhemmin opittiin, ettei valoa vaativia koivuja pidä istuttaa aluspuiksi. Tuon ajan istutukset muodostavat nyt puiston valtaapuuston ja epäonnistumiset vaikuttavat osittain puiston ilmeeseen. Puisto on kärsinyt myös aluemenetyksistä kun siitä on aikojen saatossa lohkaistu osia autojen pysäköinnille ja katujen levennyksille.

Lievästä siipirikkoisuudesta huolimatta Franzénipuisto on nykyisin keskeinen osa valtakunnallisesti arvokasta kulttuuriympäristöä ”*Oulun vanha monumentaalikeskus ja Franzénin puisto*”. Säilyttävä ja restauroiva ote on siten itsestään selvä periaate puistoon kohdistuvia toimenpiteitä harkittaessa. Puiston restaurointia helpottaa se, että puiston keskiosa ja käytäväverkosto on säilynyt hyvinkin alkuperäisessä asussa. Puisto on myös jäänyt sopivasti hieman syrjään kaupallisesta keskustasta, joten puistoon ei kohdistu kovaa kulutusta eikä muutospaineita.

Oulu 1870- luvun lopulla

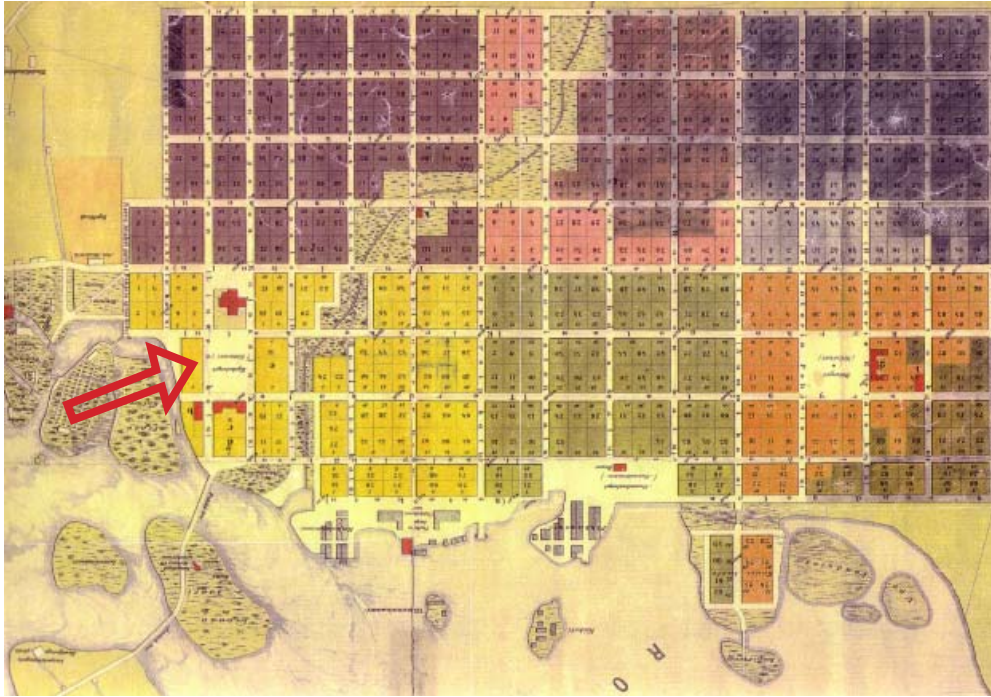
Oulu ja Franzéninpuiston seutu 1870-luvulla, jolloin Franzénin muistomerkki tilattiin ja puiston suunnittelu aloitettiin.

Kuva: Pohjois-Pohjanmaan museon kokoelmat.

1870-luvun lopulla Oulu oli n. 10 000 asukkaan kaupunkipahanen Euroopan äärimmäisellä laidalla. Matka laivalla maan pääkaupunkiin Pietariin kesti kuusi vuorokautta. Tukholmaan ja Helsinkiinkin matka kesti viitisen vuorokautta. Kaupungissa elettiin kuitenkin toiveikasta aikaa. Kolme suurta vientisahaa tahkosi kaupunkiin vaurautta ja tervakin meni vielä kaupaksi, vaikkakin sen paras aika oli jo ohi. Rautatietä Ouluun suunniteltiin jo vaikka vielä ei tiedetty tulisiko rata Pohjanmaan, Keski-Suomen vai Itä-Suomen kautta. Rautatie muuttaisi kertaiskulla kaupungin liikenteellisen aseman ja liittäisi aiemmin Tukholmaan suuntautuneen kaupungin kiinteämmin osaksi Suomea ja Venäjää.

Keisari Aleksanteri II (1855–1881) oli muutoinkin suopea kaupungille. Suuriruhtinaskunta oli päättänyt luoda Oulusta merkittävän provinssikaupungin rakentamalla kaupunkiin suuren varuskunnan sekä kaupungin muuhun rakennuskantaan nähden mittavan hallintorakennuksen. Kaupungin porvarit suhtautuivat näissä oloissa luottavaisesti kaupungin tulevaisuuteen ja päättivät omalta osaltaan ryhtyä kohentamaan Oulua kaupungin näköiseksi. Eurooppalaisen kaupunki-imagon rakentamiseksi lähdettiin suunnittelemaan mahtipontista seurahuonetta sekä edustavaa puistoa, jollainen kuului jokaiseen itseään kunnioittavaan kaupunkiin. Kumpikin hanke valmistui 1880-luvun kuluessa. Seurahuone toimii nykyään kaupungintalona.

Oulun palo vuonna 1822 avaa paikan suurtorille

Oulun asemakaava vuodelta 1876 osoittaa Oulun vielä Engelin kaavan mukaisessa asussa. Franzénipuiston paikalla on Kirkkotori.

Franzénipuisto on saanut alkunsa Oulun palosta vuonna 1822. Ennen paloa puiston kohdalla oli ollut satoja vuosia rakennettua korttelialuetta. Tästä syystä puiston alla on runsaasti historiallisia kaupunkikerrostumia ja puiston alue on nyt luokiteltu arkeologisesti erittäin mielenkiintoiseksi [Ikonen, Mökkönen].

Kaupunkipalo antoi mahdollisuuden järjestää kaupunki kokonaan uuteen ajanmukaiseen kuosiin. Asemakaava voitiin laatia ikään kuin tyhjälle tontille. Oulussa tuo asemakaava tunnetaan ”Engelin kaavana”, vaikka kaavan varsinaisena laatijana pidetään Helsingin asemakaavankin laatintua Johan Albrecht Ehrenströmiä ja arkkitehti Carl Ludvig Engelin katsotaan vain piirtäneen kaavan Ehrenströmin ohjeiden mukaan [Hautala s.22-34]. Asemakaava valmistui vuonna 1824 ja keisari Aleksanteri I vahvisti sen 15.2.1825.

1700-luvun ja 1800-luvun alun ruutukaavoille oli tyypillistä, että kortteliruudukko väisti vain aivan pakolliset luontoesteet, vesistöt ja korkeimmat kalliot. Tasaisen maan kaupunkeihin ei vielä 1800-luvun alussa katsottu tarvittavan muita puistoja kuin muutamia palokatkoiksi välttämättömiä esplanadeja ja puistokatuja kun taas kallioisissa kaupungeissa kuten Turussa ja Helsingissä asemakaavaan tuli useita isojakin puistoja. Tasamaakaupunkina Oulun asemakaavassa ainoa kaupunkirakenteen sisällä oleva puisto oli kaupunginoman pääuomaa noudatteleva puistovyöhyke. Sen katsottiin riittävän myös silloisen kaupungin ainoaksi palokatkoksi.

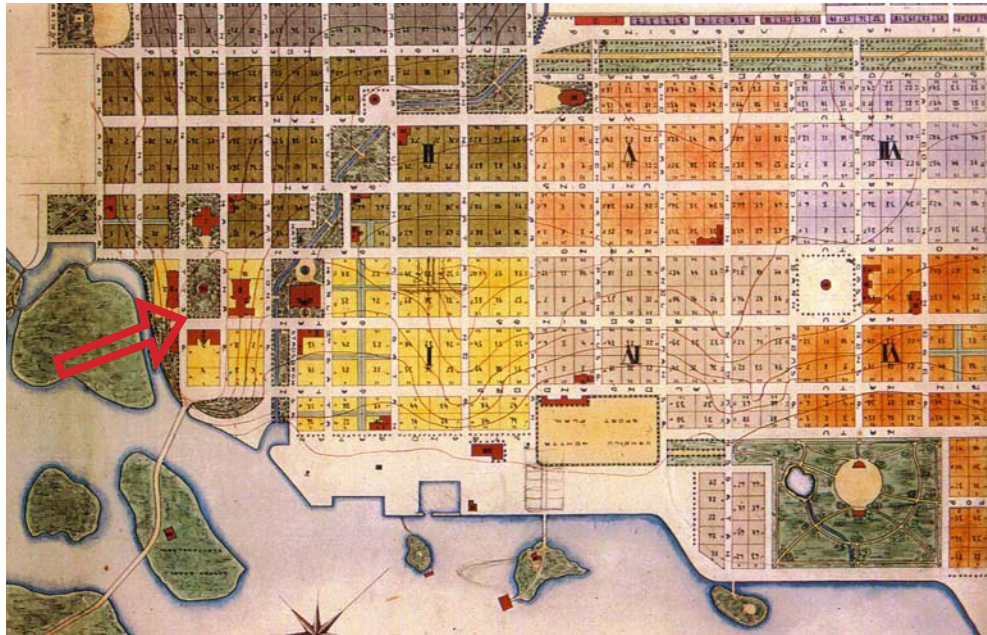

Kirkkotori ennen puistoksi muuttamista 1870-luvun alkupuolella. Osasuurennos sivun 5 kuvasta. Kuva: Pohjois-Pohjanmaan museon kokoelmat.

Toreja Oulun asemakaavassa oli sen sijaan runsaasti, peräti neljä kappaletta, osa niistä vielä varsin suuria ”hehtaaritoreja”. Tuohon aikaan toreja tarvittiinkin paljon kun kiinteitä kauppalikkeita oli vähän ja toreilla myytiin kaikkea mahdollista, mukaan lukien heiniä, halkoja jne. Engelin kaavassa Franzénipuiston paikalle oli kirjoitettu ”La Grande Place” eli suurtori. Tämä sittemmin Kirkkotoriksi nimetty aukio oli itse asiassa toreista pienin, ”La Grande Place” ei viittaakaan torin kokoon, vaan siihen, että aukio oli tarkoitettu kaupungin ulkoisesti komeimmaksi toriksi Helsingin Senaatintorin tapaan. Senaatintoristakin käytettiin aiemmin nimeä ”Suurtori”. Komeuden aikaansaamiseksi sekä Helsingin, että Oulun suurtorien ympärille oli asemakaavoissa osoitettu kaupungin tärkeimmät julkiset rakennukset. Kirkkotorin reunustaminen lähes yksinomaan julkisilla rakennuksilla aikaansai kuitenkin sen, että kaupankäynnin siirtyessä toreilta kauppaliikkeisiin Kirkkotori jäi väistämättä syrjään ja kaupallinen keskus kehittyi Pakkahuoneen rannan läheisiin kortteleihin.

Kirkkotorin ympäristö rakentui kovin hitaasti ja ulkoiselta olemukseltaan ”La Grande Place” oli kuusikymmentä vuotta luonnonnurmen peittämä hiekkatanner. Aukiota käytettiin kuitenkin torikauppaan puiston perustamiseen saakka, minkä jälkeen torikauppa siirtyi nykyiselle paikalleen Pakkahuoneentorille. Oulun Tarkk’ampujapataljoona käytti myös kenttää joskus äkseerauskenttäänään Heinätorin ohella [Pohjan Prikaatin Kilta ry].

Puistojen tarve herää Euroopan kaupungeissa

Oulun kaupungin asemakartta vuodelta 1902 osoittaa puistojen lisääntymisen. Kirkkotori oli muutettu asemakaavassakin puistiksi jo kaksi vuosikymmentä aikaisemmin.

Kaupunkipuistoja oli perustettu Euroopan isoihin kaupunkeihin jo edellisillä vuosisadoilla, mutta laajemmin kaupunkipuistojen idea levisi Euroopassa vasta Engelin asemakaavan jälkeen 1830-luvulta alkaen. Industrialismin myötä kaupungit kasvoivat ja niiden laidat loittonivat niin, että kaupunkien työväen katsottiin tarvitsevan virkistytymiseen puistoja myös kaupunkien sisään [Häyrynen 1994]. Vaikka Suomen kaupungit olivat 1800-luvulla vielä hyvin pieniä, haluttiin täälläkin olla eurooppalaisten suurkaupunkien hengessä ja puistohankkeita virisi jokseenkin eurooppalaisten virtausten tahdissa. Aleksanteri II:n kaudella Suomi vaurastui ja myös taloudelliset olot tekivät mahdolliseksi puistojen perustamisen.

Oulussakin oltiin erittäin hyvin ajan hermolla. Engelin kaavan mukaisia Kaupunginojan varren puistoja alettiin istuttaa eurooppalaistyylliseksi promenadeiksi jo 1830-luvulla. Oulu-laisten virkistystä palvelivat myös Hupisaaret, jotka 1800-luvun aikana kehittyivät vähitellen luontokohteesta luonnonpuiston suuntaan. Yleisen puistoaatteen innostamina alettiin Kirkkotorin muuttamista puistiksi ehdotella paikallislehtien palstoilla jo 1870-luvulla. Kirkkotorin hoitamaton tilaa pidettiin kirjoituksissa kaupungin häpeäpilkkuna [Niskala 2008].

Julkisten muistomerkkien, tuolloin erityisesti suurmiesmuistomerkkien pystyttäminen tuli yleiseksi 1800-luvun loppupuoliskolla samoihin aikoihin puistoaatteen kanssa. Useimmiten nämä asiat yhdistettiin ja patsaita pystytettiin silloisia uusia puistoja koristamaan. Yksityisissä puistoissahan oli veistoksia ollut jo antiikin ajoista alkaen, joten veistosten katsottiin itsestään selvästi kohentavan myös julkisten puistojen laatua. 1870-luvun lopulla alettiin Oulussa kerätä rahaa oululaissyntyisen piispa ja runoilija Frans Mikael Franzénin muistopatsasta varten. Keräys

Magnus von Wrightin maalaus ”Oulun kävelypuisto” vuodelta 1861 nykyisen Snellmanipuiston kohdalta saattaa olla jossain määrin kaunisteltu kuvaus, mutta osoittaa, että Kaupunginojan ”planoilla” oli hyvin hoidettuja puistoja jo paljon ennen Franzénipuiston rakentamista. [Oulun taidemuseon kokoelma, valokuva: Ilkka Soini].

onnistui hyvin ja Franzénin rintakuva tilattiin kuvanveistäjä J. E. Stenbergiltä 21.6.1878 [Uleåborgs Tidning 27.6.1878].

Patsashankkeen yhteydessä on varmaankin ollut selvää, että muistomerkki saa ympärilleen puiston, vaikkakin kaupunginvaltuusto hyväksyi piirustuksen puiston istuttamiseksi ja anoi lupaa torin puistiksi muuttamiseen vasta 20.5.1880 rintakuvan jo saavuttua Ouluun [Uleåborgs Tidning 20.05.1880 ja Kaiku 22.5.1880]. Lupa kauppatoriksi vahvistetun paikan istuttamiselle oli tuolloin haettava peräti senaatista saakka. Lupa saatiin jo heinäkuussa [Kaiku N:o 31. 31.07.1880]. Senaatti lisäsi lupaan ehdon, että pensaita ei saa istuttaa puistoon. Lokakuussa 1880 kaupunginvaltuuston esityslistalla oli maistraatin ehdotus torin istuttamiseksi jo samana syksynä [Kaiku 9.10.1880]. Istutustoimet eivät kuitenkaan tulleet hyväksytyiksi vielä tässä vaiheessa ja rintakuva pystytettiin autiolle Kirkkotorille samana syksynä ja juhallinen paljastustilaisuus pidettiin 30.6.1881. Paljastusjuhlaa varten tori lavastettiin puistiksi irtonaisilla puilla.

Kaupunkiin perustettiin ensimmäinen kaupunginpuutarhurin virka kaksi vuotta myöhemmin 10.6.1883. Virkaan palkattiin ruotsalainen puutarhuri Anders Ludvig Dansson. Dansson sai syksyllä 1884 kaupunginvaltuustolta tehtäväkseen Kirkkotorin istuttamisen [Oulun Lehti 04.10.1884]. Puisto rakennettiin kesän 1885 aikana ja joulukuussa Dansson raportoi työt valmistuneiksi [Dansson, Uleåborgs Tidning 3.12.1885]. 1800-luvun alkupuolella valmistuneen tuomiokirkon ympäriltä poistettiin aita ja hautamuistomerkit ja kirkkotarha saatettiin Kirkkopuiston kanssa yhtenäiseen asuun vuosina 1887–1888 [Schali s. 21]. Lääninhallituksen suunnitelmat valmistuivat vuonna 1884 ja rakennus valmistui vuonna 1890. 1890-luvulle tultaessa puisto ympäristöineen olikin valmis ja edustava kokonaisuus. Viimeistä puistoa reunustavaa rakennusta, Suomen Pankkia saatiin tosin odottaa vielä kahdeksan vuosikymmentä 1970-luvulle saakka.

Aukiot ja torit puistoiksi

Tukholmassa oli vuonna 1852 alettu täyttää Nybroplania puistoksi ja sinne pystytettiin v. 1858 kuuluisan kemistin Jöns Jacob Berzeliuksen patsas. Nybroplan -nimi jäi kadun nimeksi ja paikka sai nimen Berzelii park. Kuva: Wikipedia.

Oululaiset olivat hyvissä ajoin liikkeellä patsashankkeessa. Franzénin muistomerkki oli vasta toinen julkinen suurmiesveistos Suomessa. Ensimmäinen on vuonna 1864 paljastettu Porthánin patsas, joka sijaitsee Turussa vanhalle suurtorille perustetussa Portháninpuistossa. Suurmiesmuistomerkkejä sijoitettiin myöhemmin 1880-luvulla monien Suomen kaupunkien puistoihin, esimerkiksi Runebergin patsas Helsingin Esplanadille 1885 ja J. V. Snellmanin rintakuva 1886 Snellmaninpuistoon Kuopioon. Rintakuva oli kokovartaloveistosta huokeampi ratkaisu ja sellaisia oli runsaasti jo esimerkiksi Pariisissa, jossa J. E. Stenberg työsti Franzénin rintakuvan vuosina 1878–79 [Niskala 2008 s.16].

Puistoliiikkeen myötä rakennettiin asemakaavojen mukaisia puistoja, mutta niiden lisäksi myös useita tarpeettomiksi käyneitä aukioita ja toreja muutettiin puistoiksi. Kallioiseen Tukholmaan asemakaavojen laatijat olivat suoneet useitakin kalliopuistoja. Siitä huolimatta myös useita aukioita ja toreja muutettiin 1800-luvun loppupuolella puistoiksi: esimerkiksi Nybroplan 1853, Mosebacke Torg 1857 ja Mariatorget 1891 [Asker]. Oulussa muutettiin 1900-luvun alkupuolella vielä Heinätorikin puistoksi. Engelin kaavan vähäistä puistojen määrää korjattiin vielä 1920-luvulla muuttamalla korttelipalon jäljiltä kokonainen kortteli Mannerheiminpuistoksi [Niskala 2008].

Vuonna 1864 paljastettu Porthánin patsas oli Suomen ensimmäinen julkinen henkilölle nimetty näköispatsas ja siihen liittyneine puistojärjestelyineen Suomessa ainoa esikuva ja malli Franzénin muistomerkkin ja -puiston suunnittelijoille. Kuva: Turun museokeskus/Birger Lundsten.

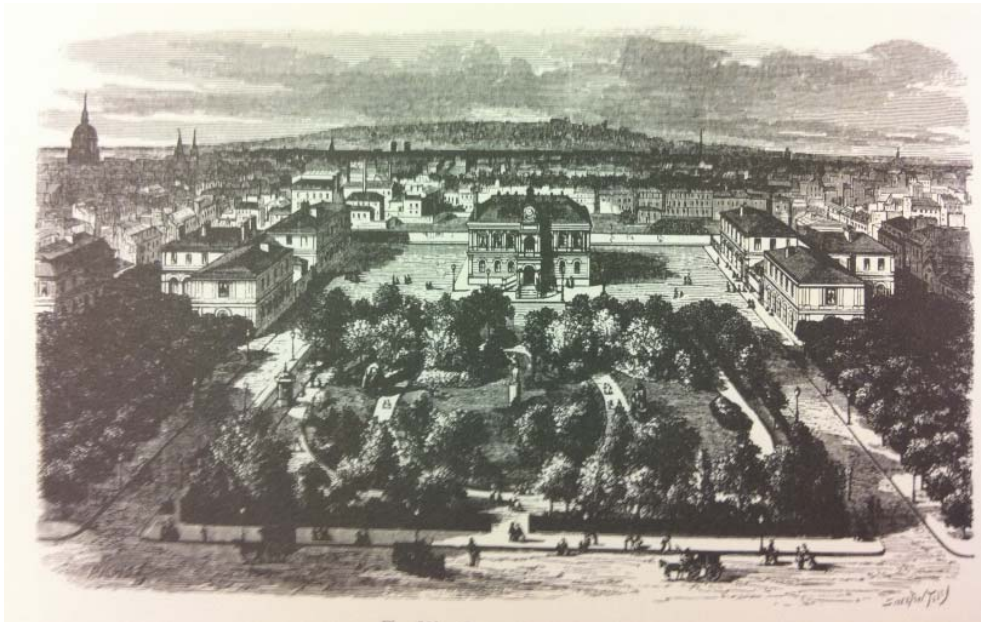
1880-luvulla puistojen suunnittelussa oli vallalla maisematyyli. Puhdasoppisesti maisematyyliä voitiin soveltaa vain laajoille puistoalueille. Pienessä puistikossa maisemapuiston ideaa kuitenkin sovellettiin etenkin kasvillisuuden käytön osalta.

Franzénin aukio on niin, pieni, että aikansa eurooppalaisessa käsitteistössä se ei oikeastaan ollut puisto. Ruotsiksi puisto olikin ”Franzéns Esplanad”. Pariisiin oli rakennettu vuosina 1855–1868 ”square”-nimisiä korttelipuistoja, jotka olivat saaneet innoituksensa englantilaisista asutokorttelien yhteispuistikoista (square) [Sinisalo]. Suomen kielessä kuvaavampi käsite olisi oikeastaan ”puistikko”.

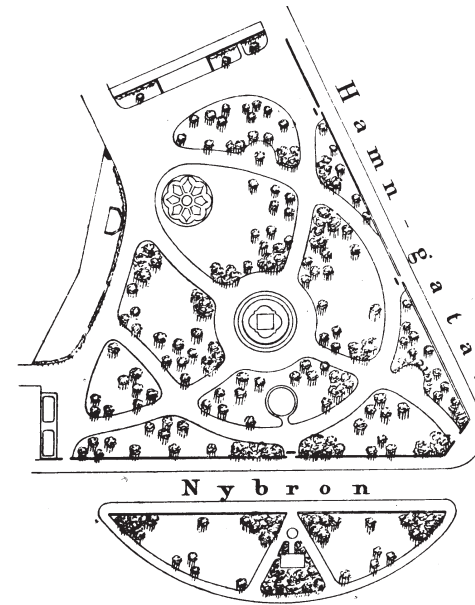
Franzéninpuiston suunnitelmista tai suunnittelijasta ei ole tietoa. Kaupunginvaltuusto oli hyväksynyt puiston piirustuksen vuonna 1880 hakiessaan lupaa torin muuttamiselle puistoksi. On oletettavissa, että vuonna 1883 palkattu kaupunginpuutarhuri Dansson on vaikuttanut toteutuksen lopulliseen asuun.

Suunnitelma on sovellus aikakauden katuaukioista ja puistikoista. Tuon ajan pienten puistikoiden suunnitelmat pohjoismaissa olivat paljolti saman kaavan mukaisia. Muistomerkki, suihkukaivo tms. oli sijoitettu keskeiselle paikalle puistoon pääkäytävien risteykseen ympyrään tai soikioon. Keskiympyrä koristeltiin kukkaistutuksilla. Nämä ns. teppich-ryhmät (carpet beds, engl), ”tapettiryhmät” tulivat julkisiin puistoihin erityisesti 1880-luvulla [Woudstra] ja olivat suuressa suosiossa Suomessakin 1900-luvun alkupuolelle saakka. Franzénin muistomerkkin istutusten taso on vaihdellut aikakausien taloudellisten resurssien ja arvostusten mukaan, mutta jonkinlainen kesäkuukkaistutusten jatkumo lienee ollut 1800-luvun loppuvuosilta alkaen.

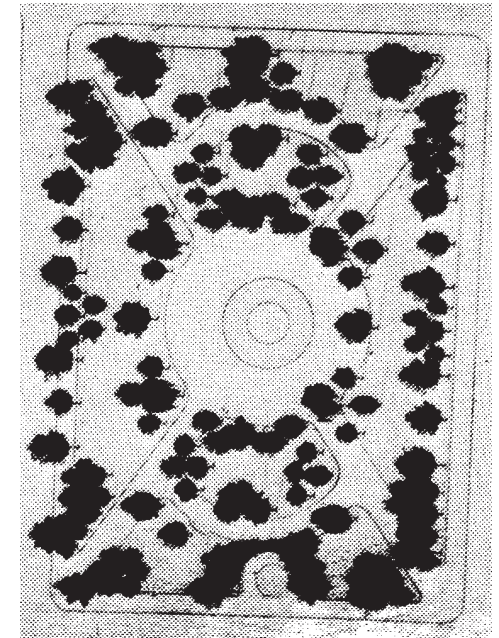
Franzéninpuiston mahdollisia esikuvia

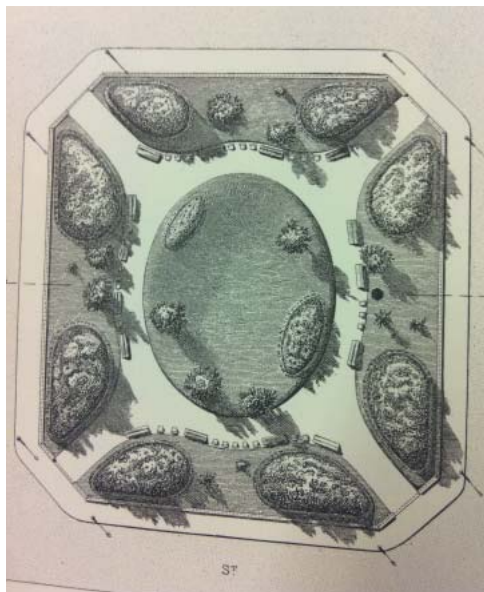
Square de Montrouge, kuva: Alphand, Promenades de Paris 1867–1873.

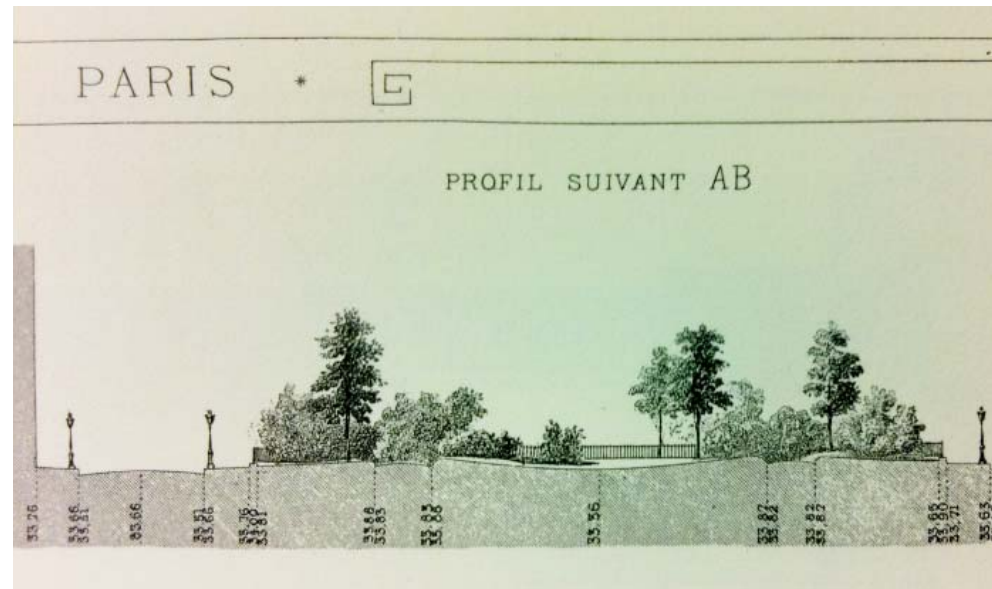
Berzelii park, Tukholma 1853 [Asker].

Mosebacke Torg, Tukholma 1857 [Asker].

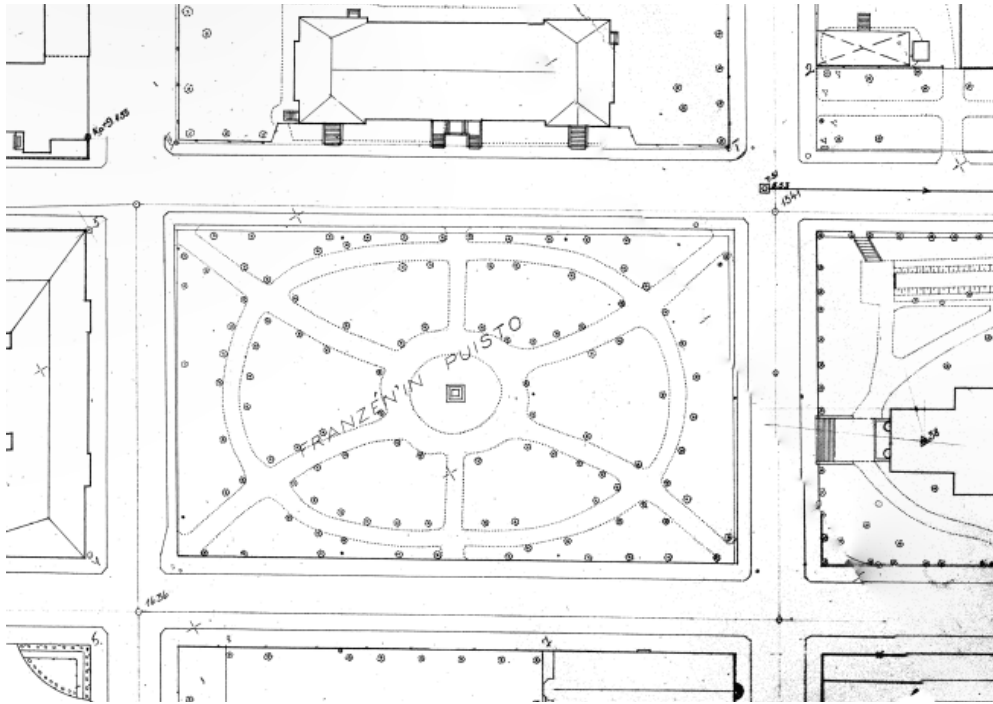

Pienen aukio puistikon malli, pohjakaava on symmetrinen, mutta poikkileikkauksesta näkyy kasvillisuuden vapaamuotoinen ryhmitys, Alphand, Promenades de Paris 1867–1873.

1800-luvun ruutukaavojen puistikot saivat neliön tai suorakaiteen muotoisina ja katujen ympäröiminä usein symmetrisen käytäväverkoston, käytävät käytännön syistä usein kulmista lähtien. Ympäröivät kadut saattoivat olla reunustettuja suorilla puuriveillä, mutta keskiosaa oli käsitelty yleensä vapaammin maisemapuiston hengessä. Keskiosan puut olivat näkymiä rajaavia yksittäispuita tai puuryhmiä ja tyypillisesti puulajeja oli useampia. Runsaslajiset pensasistutukset täydensivät keskiosaa vapaamuotoisissa ryhmissä. Käytävät oli mielellään linjattu jatkuvilla käyrillä ilman suoria osuuksia. Puut ja pensaat olivat leikkaamattomina.

Franzéninpuiston alkuperäinen asu

Ote Oulun kantakartasta n. 1950-luvulta.

Franzéninpuiston alkuperäisiä suunnitelmia ei ole tiedossa, mutta puiston syntyajan olemus on varsin tarkasti jäljitettävissä puiston alkuaikojen valokuvista ja vanhimmista kantakartoista. Suomen itsenäisyyden alkuvuosikymmenet olivat kansalaissodan, Venäjästä irtautumisen heikentämien kauppasuhteiden ja toisen maailmansodan vuoksi köyhää aikaa. Kun puisto oli jäänyt myös syrjään kaupallisesta keskustasta, se pysyi melko alkuperäisessä asussa 1960-luvulle asti. Täten 1950-luvun kartoista voidaan vielä nähdä jokseenkin luotettavasti puiston alkuperäinen käytäväverkosto ja puuston sijoittelu. Käytävät on linjattu ajalle tyypillisesti kauttaaltaan kaarielementeillä. Lääninhallituksen keskiakselin suora käytävä on lisätty puistoon 1890-luvulla ilmeisesti pian lääninhallituksen valmistumisen jälkeen. 1950-luvun jälkeen käytävien linjat ovat käytössä hieman muuttuneet. Etenkin keskusaution kulmia on oiotu vastaamaan paremmin puiston läpi oikaisevien kulkijoiden uria. Perustaltaan käytävät ovat kuitenkin edelleen alkuperäisillä paikoillaan.

Franzéninpuiston istutukset olivat aikakauden puistikoihin verrattuna yksitotiset sekä sijoittelultaan, että lajivalikoimaltaan, ainoat puulajit olivat rauduskoivu ja metsäkuusi. Kansallisuusaatteiden herääminen on saattanut vaikuttaa kotimaisten lajien käyttämiseen, mutta epäilemättä siihen on ollut käytännön syitäkin. On kuitenkin mielenkiintoista, että Ruotsista tullut kaupunginpuutarhuri toteutti näinkin suomalaiskansallisen puiston. Helsingin puistoja suunnitelllessaan ruotsalaiset puutarhurit pyrkivät mieluumminkin eurooppalaisten kaupunkien puistoilmeeseen käyttämällä jaloja lehtipuita ja kotoista kuusta eksoottisempia havupuita.

Vanhin löydetty kuva puistosta vuodelta 1889, jolloin puisto on varttunut neljä vuotta. Lääninhallitus näyttää ulkoisesti valmiilta, valmistumisvuodeksi on mainittu seuraava vuosi 1890. Puisto on huolellisesti aidattu, puut tuettu huolellisesti ja työn jälki näyttää kaikin puolin esimerkilliseltä. Poikittaiskäytävää ei ole vielä. Kuva: Ina Liljeqvist & Co / Kalevan kuva-arkisto.

Kaupunginpuutarhuri Dansson otti pian viran vastaanotettuaan esille kysymyksen taimitarhan perustamisesta Ouluun, joten puistoa perustettaessa paikallisia taimitarhataimia ei arvatenkaan ole ollut saatavissa. Puiston vanhimmat puut pudottavat lehtensä ennen viime vuosikymmenten istutuskoivuja, mikä viittaa siihen, että taimet otettiin luonnosta. Luonnontaimia käytettiin tuolloin yleisesti puistoja perustettaessa. Koivujen saavuttaman pitkän iän kannalta pitäytyminen paikalliseen kantaan on ollut etu. Kuuset oli istutettu neljänä ryhmänä. Kuuset toimivat mitä ilmeisimmin maisematyylin mukaista ideaa noudattaen näkymien rajaajina. Vanhoista valokuvista ilmenee, että pensaitakin lisättiin puistoon mahdollisesti poikittaiskäytävän rakentamisen yhteydessä senaatin aiemmasta kiellosta huolimatta. Lassi Kalleinen on arvioinut kuvien perusteella lajeiksi pihasyreenin tai unkarin/puistosyreenin. A.L. Dansson toimi Oulun kaupunginpuutarhurina kymmenen vuotta eli n. vuoteen 1893 asti ja on siis mahdollisesti vastannut pensasisitustuksista. [Puutarha 1927: 2.]

Puisto sai kehittyä ilmeisen koskemattomana vuoteen 1937 saakka. Puusto oli tuolloin jo täydessä mitassa ja tunnelma arvatenkin hyvin metsäinen. Puiston puusto yksipuolistettiin yksilajiseksi kaatamalla kaikki kuuset vuonna 1937. Syyt kaatamiseen eivät ole tiedossa, mutta toimenpide hävitti puistosta sen näkyvimmat maisematyylin piirteet. Pensaat ovat varmaankin kituneet tiheäksi varttuneen koivikon alla ja ne näyttäisivät poistuneen viimeistään tuohon mennessä. Puisto on ollut oletettavasti puhdas koivikko 21 vuotta, vuodesta 1937 vuoteen 1958.

Kirkkotarha, joka oli istutettu puiston kanssa yhtenäiseen asuun, sai kansalaissodan jälkeen lisäyksenä valkoisten puolella taistelleiden sankarihautakummun kirkon pohjoispuolelle.

1900-luvun alkupuoli

Valokuva kirkon tornista 1890-luvulta, poikittaiskäytävä lisätty puistoon. Kuva: Pohjois-Pohjanmaan museon kokoelmat.

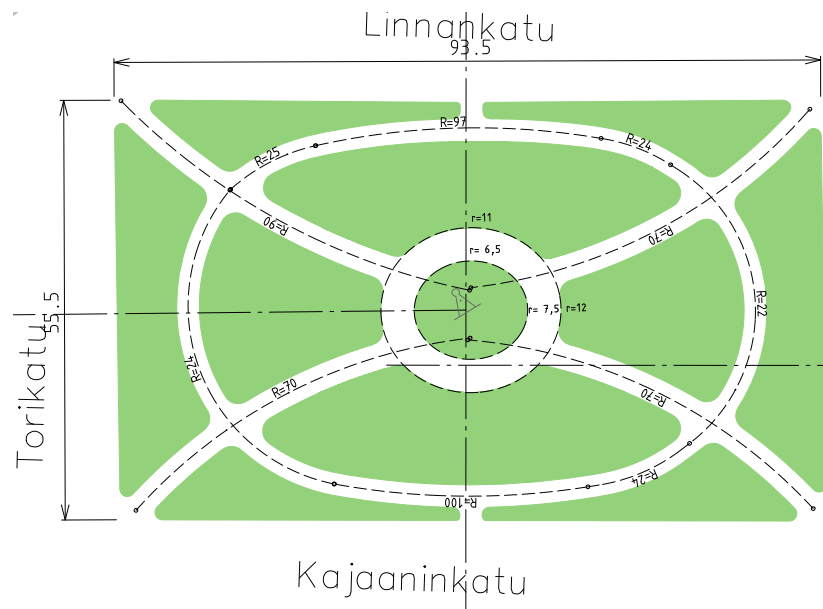
Valokuva kirkon tornista 1918. Pokkitörmän rakennukset tuhoutuivat kansalaissodassa, kuvassa vasemmalla. Kuuset ovat kasvaneet näkyviin. Kuva: Pohjois-Pohjanmaan museon kokoelmat.

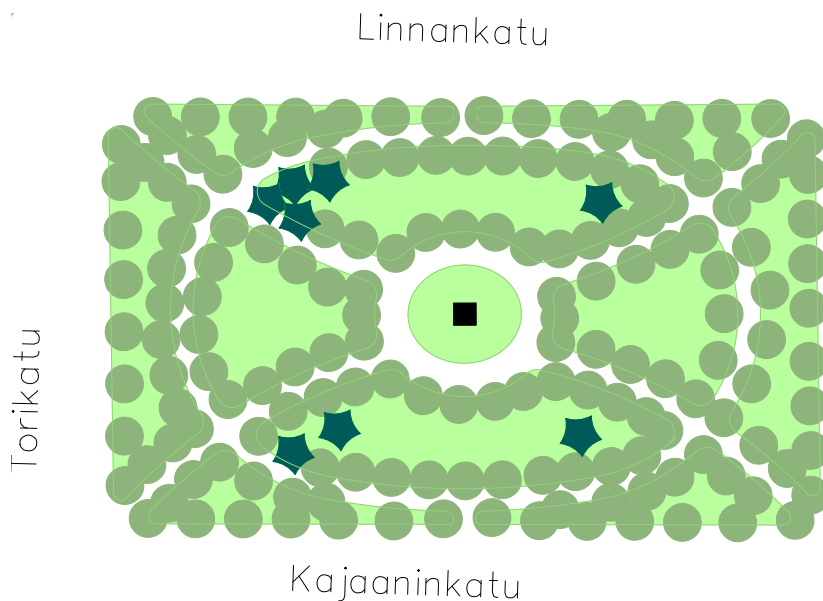
Postikortti Oiva Kontiaisen kokoelmista. Koivujen koosta päätellen arviolta 1800- ja 1900-lukujen vaihteesta. Maisematyylin piirteet ovat tässä vaiheessa selvästi nähtävissä.

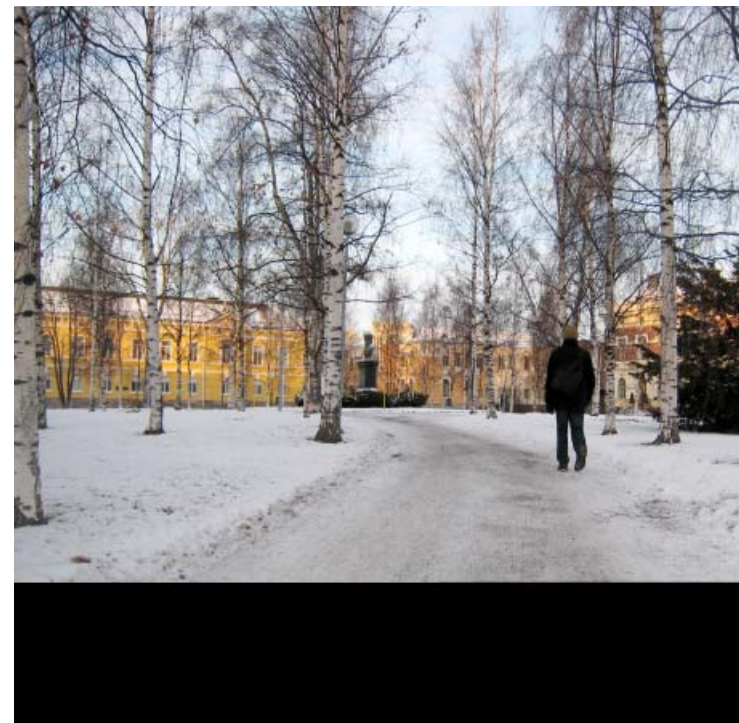
1930-luvulla Oulun puistot olivat jo kasvaneet liki koivumetsiksi. Veljekset Karhumäki Oy:n postikortti oletettavasti 1930-luvun alkupuoliskolta [Oiva Kontiaisen kokoelma].

Yläkuvassa puiston alkuperäinen käytäväverkosto 1950-luvun kantakartan perusteella rekonstruoituna. Käytäväverkosto on rakennettu ilmeisen matemaattisen tarkoilla kaarielementeillä. Keskiaukio on ilmeisesti ellipsi, pääkäytävät ympyränkaaria ja kehäkäytävä kaariyhdistelmä. Maastoon mittauskin vaikuttaa huolellisesti tehdyltä. Oulun korttelit ja niin muodoin puistokaan eivät ole täysin suorakulmaisia, mikä on hieman häntänyt täydellisen symmetrian saavuttamista.

Alakuvassa rekonstruktio puiston alkuperäisestä puustosta. Ehyet koivurivit näyttäisivät olleen katujen varsilla, pääkäytävien varsilla sekä paljolti myös kehäkäytävää myötäillen. Puut on istutettu tiheään, suunnilleen viiden - kuuden metrin välein. Kuusiryhmien sijainti on tulkittu valokuvista ja siten likimääräinen. Puiden määrä on ollut kaikesta päätellen n. 170 puuta. Puolen hehtaarin puistossa tämä tarkoittaa yli 300 puuta hehtaarille, joka lähen-telee tukkipuukoivikon runko-määrää.

Franzéninpuisto sijaitsee Pokkitörmän laella ja niinpä puisto on loivapiirteisellä kummalla. Muistomerkki on lakipisteessä ja 1–1,5 metriä ympäröiviä katuja ylempänä. Kumpu aiheuttaa valespektiivin ja aikaansaa sen, että puisto näyttää kokoaan suuremmalta. Kaarevat käytävät sopivat puiston kumpumaisuuteen erinomaisesti.

Kaavamainen täyteen istuttaminen poikkeaa aikakauden puistojen yleisestä linjasta, mikä viittaa siihen, että aikakauden ammattisuunnittelijoita ei ole käytetty. Kaupunginpuutarhuri Danssonin kokemuksesta puistojen suunnittelijana ei ole käytettävissä tietoja. Puiston perustamistyöt sensijaan näyttävät valokuvissa ammattitaidolla tehdyiltä.

Ruotsalainen puutarhuri Johan Wallmark suunnitteli vuonna 1881 Helsingin Esplanadin keskiosan, joka vastaa leveydeltään suunnilleen Franzéninpuistoa. Esplanadilla ehyet puurivit sijoitettiin katujen varteen puiston rajaukseksi, mutta puistikon keskiosaa jätettiin melko avoimeksi. Keskiosaan sijoitettiin harkittuja puita ja puuryhmiä maisematiloja rajaamaan ja käytettiin useita eri puolajajeja. Oulussa käytiin 1880-luvulla kielitaistelua joten kotimaisin lajein aikaansaatu luonnon metsämaiseman vaikutelma saattoi olla suomalaisuuden hengessä tavoiteltukin.

Sodan jälkeiset vuodet

Franzéninpuisto jatkuu kiinteästi kirkkotarhaan tässä oletettavasti 1940-luvulla otetussa kuvassa. Kuva: Uno Laukka, kirjasta Oulu koskien kaupunki 1951.

Vuonna 1937 tapahtuneen kuusien kaatamisen jälkeen puisto sai olla 1960-luvulle asti kohtalaisen rauhassa ja puusto sai kehittyä tiheäksi. Sodan aikana puistossa oli sirpale-suoja, jonka vuoksi on varmaankin jouduttu kaatamaan muutamia puita.

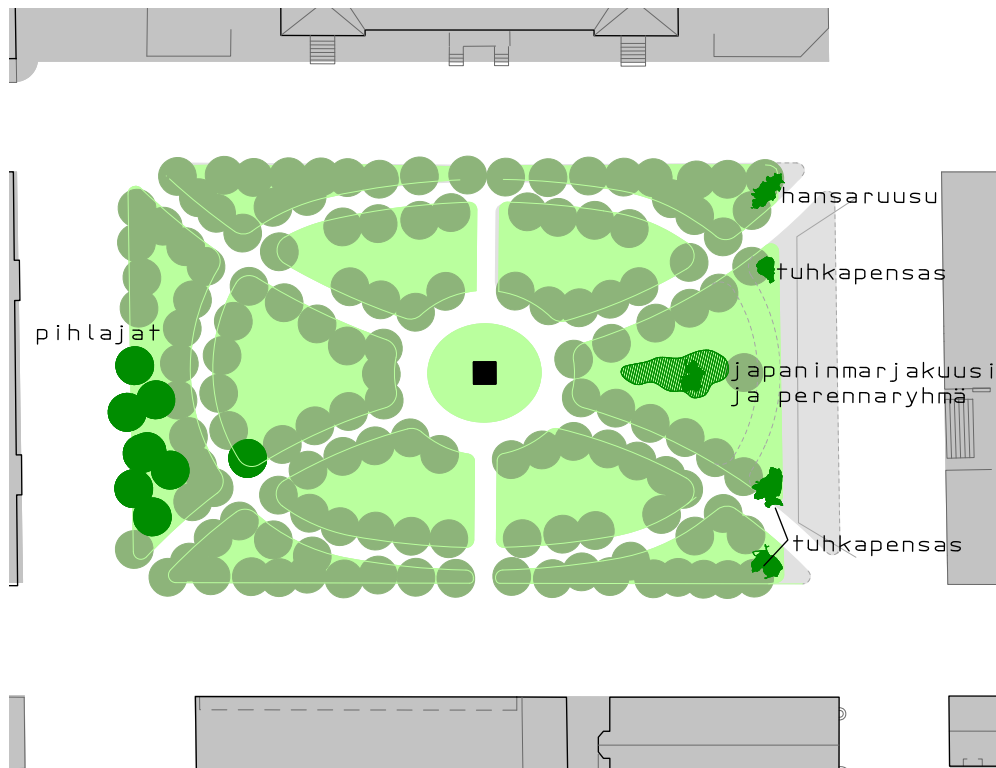
Kaupunginpuutarhuri Reino Toivonen laati vuonna 1955 puiston kunnostussuunnitelman. Suunnitelmassa säilytettiin pääosin puiston alkuperäinen puusto. Lisää puita on merkitty istutettavaksi 28 kappaletta, ilmeisesti poistuneiden tai huonokuntoisten tilalle. Toivonen muutti puiston puuvalikoimaa istuttamalla vuonna 1958 pihlajaryhmän Torikadun ja Kajaaninkadun muodostamaan puiston kulmaukseen. Pihlajista enää yksi kolmehaarainen yksilö on jäljellä.

Reino Toivosen pyrkimykset yksipuolistuneen lajiston monipuolistamiseen olivat paluuta maisemapuiston ideaaleihin joskin pihlajarivi puistoa yhdeltä sivulta rajaavana oli oudohko ratkaisu. Ainoa jäljellä oleva kaunismuotoinen kolmihaarainen pihlaja puolustaa kuitenkin hyvin paikkaansa puistossa.

Pihlajarivi reunusti Torikatua viisi vuosikymmentä vuosina 1958–2007. Kuva: 30.1.2003, Eija Salmi.

1960-luvulla lohkaistaan puiston paraatisivu autoille

Oletettavasti vuonna 1962 puisto koki iskun päin kasvoja. Puiston pääjulkisivusta vastapäätä kirkkoa lohkaistiin seitsemän metrin levyinen alue autojen paikoitusalueeksi. Toimenpiteessä menetettiin Kirkkokadun katulinjaa muodostava puusto ja puisto vetäytyi sisään Kirkkokadun näkymästä. Puiston yhteys kirkkoon katkesi. Kuten edellisen sivun valokuvasta ilmenee, Franzénipuisto ja kirkkotarha muodostivat ennen tuota toimenpidettä yhtenäisen puistoalueen. Koivurivit jatkuivat yhtenäisenä kirkon tontille.

Kaupunginpuutarhuri Toivonen yritti peitellä puistoon tunkenutta autorivistöä istuttamalla kirkon puoleiseen pätyyn pensasistutuksia. Tuolta ajalta on jäljellä vaatimaton hansaruusuryhmä ja komea japanimarjakuusiryhmä. Japanimarjakuusiryhmä sopii hyvin puiston henkeen, mutta puiston keskiakselilla kookkaaksi kasvanut ryhmä peittää nyt paitsi autoja, myös näkymää Franzénin muistomerkillä kirkolle.

Kirkkotarhan ja puiston yhteyden katkeaminen johti siihen, että 1990-luvulla kirkon peruskorjauksessa Franzénipuiston jatkumoa edustanut kirkkotarha muutettiin kokonaan toiseen tyyliin, mikä edelleen korostaa kirkkopuiston ja Franzénipuiston erillisyyttä. Näkyvimpänä muutoksena oli koivujen vaihtaminen lehmusriveiksi.

Autorivi katkaisee kirkon luontevan yhteyden puistoon. Puiston rajautuminen kirkolle on epämääräinen ja lisäksi laitekaappi ja liikennemerkkit häiritsevät. Viime vuosina toteutettu katuosuuden uudelleen rakentaminen ei ole pystynyt oleellisesti korjaamaan 1960-luvulla tehtyä rajaloukkausta.

Taaempi iso japanimarjakuusiryhmä on hankalasti puiston keskiakselilla. Muistomerkin ympärillä olevat marjakuuset ovat tietyvästi matalakasvuista lajiketta *Taxus cuspidata* 'Nana' [L. Kalleinen]. Kuvassa vasemmalla näkyvästä puiston itänurkkauksesta puusto on karsiutunut häiritsevän vähäiseksi.

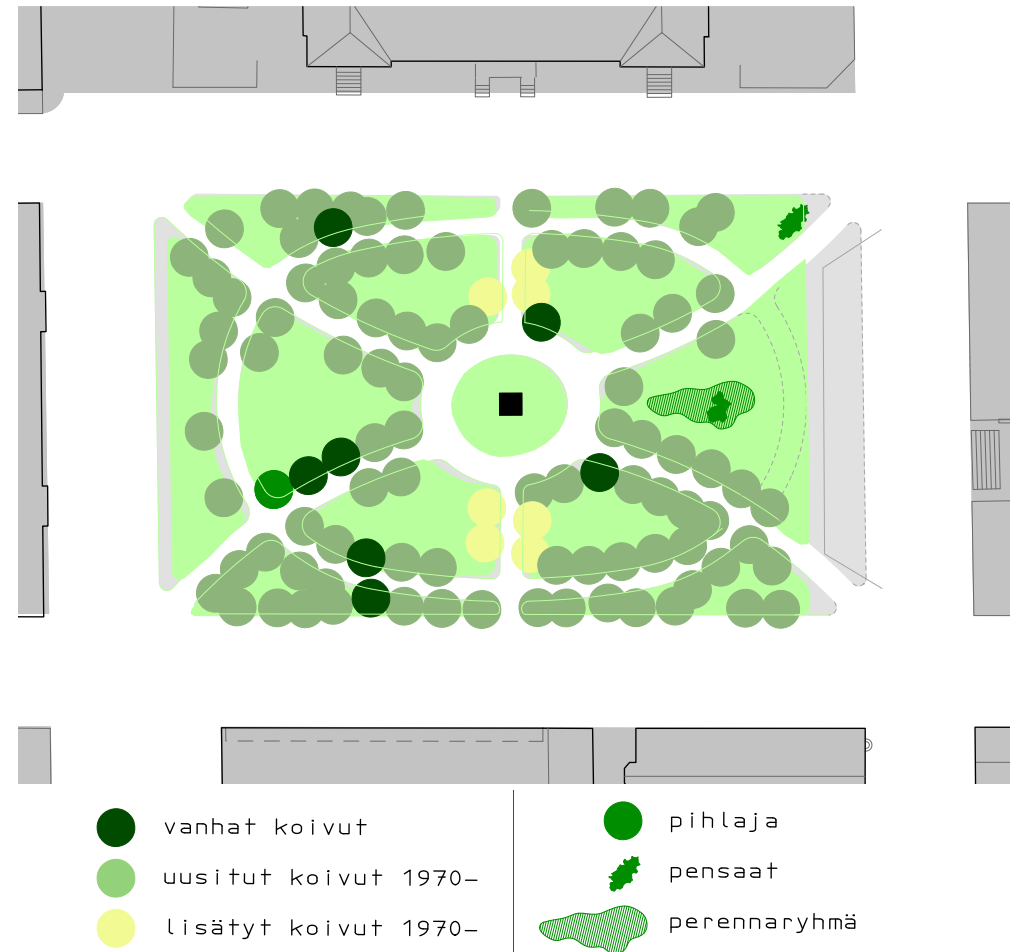
1970-2010 puuston uusimista ja vähäisiä muutoksia

1970-luvulla alkuperäinen puusto oli tullut uusimisikään. Puistosuunnittelija Eino Heikkinen laati vuonna 1977 puuston uusimissuunnitelman, jonka mukaan suunniteltiin istutettavaksi 76 rauduskoivua. Alkuperäisestä poiketen koivuja istutettiin myös poikittaiskäytävän myötäisesti. Torikadun varren pihlajarivi esitettiin korvattavaksi koivuilla. Pihlajat jäivät kuitenkin paikoilleen ja poistettiin yhtä lukuun ottamatta vasta Torikadun levityksen yhteydessä vuonna 2007. Mauri-myrsky vuonna 1982 ja Sanna-myrsky vuonna 1985 kaatoivat puiston ikääntynyttä puustoa. Niinpä vuonna 1986 suunniteltiin istutettavaksi 20 koivua lisää. Eino Heikkinen kirjoitti v. 2011: ”Vuosina 1975-2004, jolloin olin kaupungin puistosuunnittelijana, Franzénipuistoon kohdistuneet toimenpiteet olivat melko vähäisiä. Lahoja koivuja poistettiin ja tilalle istutettiin nuoria puita, huonolla menestyksellä. Myöhemmin opittiin, ettei valoa vaativia koivuja pidä istuttaa aluspuiksi.”

1990-luvulla puiston keskusympyrä varustettiin reunakivellä. Viime vuosina poistunutta puustoa ei ole enää korvattu uusilla ja puistoon on päässyt muodostumaan kohtalaisen laajoja aukkoja Kirkkokadun ja Linnankadun kulmaukseen sekä Torikadun puoleiseen reunaan.

Viimeiset puistoa koskevat toimenpiteet ovat olleet Kirkkokadun parantaminen puiston ja kirkon välisellä osalla vuonna 2002 sekä Torikadun rakentaminen joukkoliikennekaduksi vuonna 2007. Kirkkokadun pintojen uusiminen siisti jonkun verran kirkon edustaa, mutta ei oleellisesti parantanut tilannetta kirkon edessä. Torikadun rakentaminen joukkoliikennekaduksi lyhensi puistoa jälleen 1,5 metrillä. Töiden yhteydessä hävisi koko Torikadun puoleinen puurivi ja puiston rajausta jäi epämääräiseksi puiston tässä päässä.

Yhteenvedon voidaan todeta, että puiston keskiosa on kuusien poistamista lukuun ottamatta säilynyt 130 vuotta melko alkuperäisessä asussa, mutta puiston kumpikin pää on kärsinyt merkittäviä vaurioita tehtyjen katujen levennysten johdosta. Osa uusintaistutuksista ei ole lähtenyt kunnolla kasvamaan, mikä häiritsee myös jossain määrin puiston yleisilmettä.

Puiston puusto on nykyisin harventunut erityisesti kummastakin päästä, mutta jonkun verran ja sattumanvaraisesti myös keskiosistaan. Pääkäytävien varrella on osittain ehyitä hyväkuntoisia puurivejä. Reunarivit ovat osittain heikkokuntoisia. Niitä saattaa rasittaa puutteet kasvualustassa ja osittain liian tiheä istutus. Puita on syksyllä 2010 laskettu 107 kpl eli puiden määrä on liki puolittunut alkuperäisestä istutuksesta.

kuva vasemmalla: Torikadun rakentaminen joukkoliikennekaduksi v. 2007 leikkasi puiston Lyseon puoleisesta päädyistä 1,5 metrin levyisen siivun, minkä mukana hävisi koko Torikadun puoleinen puurivi ja puiston rajausta jäi epämääräiseksi puiston tässä päässä.

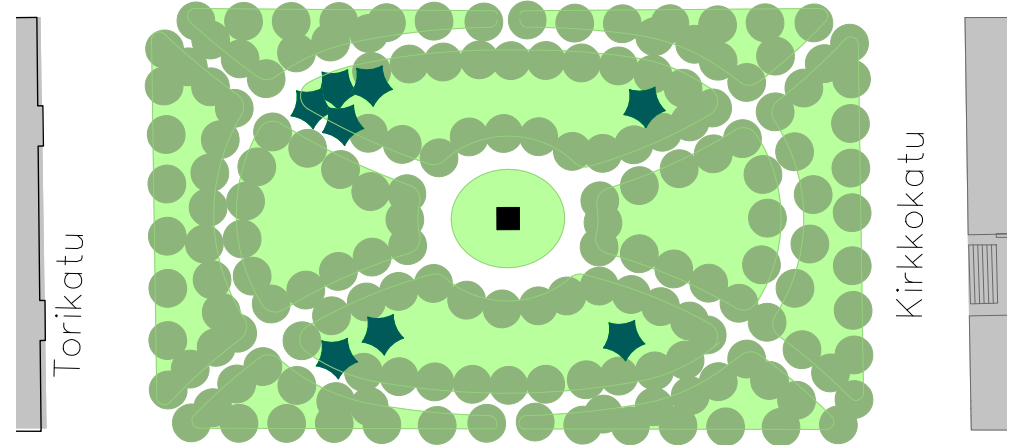
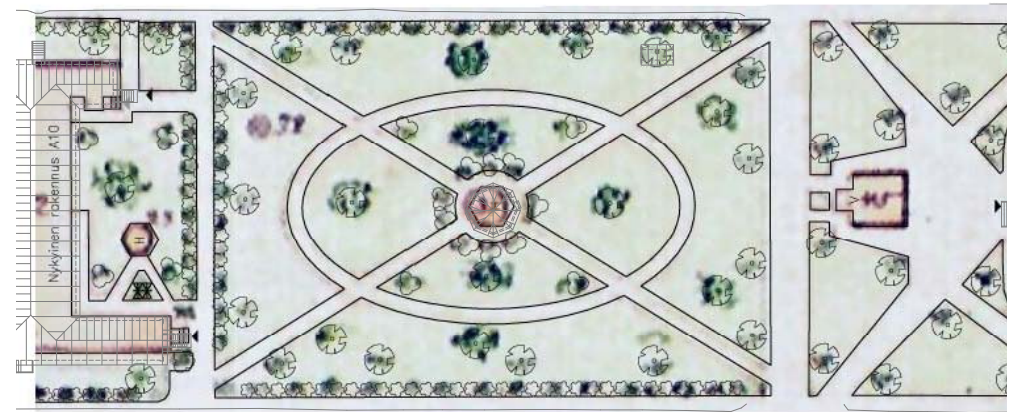
Vertailukohtia - Oulun kasarmin Kenraalinpuisto

Oulun vanhan kasarmin Kenraalinpuisto on perustettu 1880-luvulla kuten Franzéninpuistokin. Verrattain yhdenmukaiset pohjakaavat ovat tuottaneet hyvin erinäköiset puistot. Kasarminpuisto ilmentää huomattavasti selvemmin maisematyylin ihanteita.

Vuonna 1881 Suomessa tuli voimaan asevelvollisuuslaki ja Suomeen perustettiin kahdeksan tarkk'ampujapataljoonaa, joista yksi Ouluun. Oulun Tarkk'ampujapataljoonan ensimmäiseksi päälliköksi 2.12.1880 nimitettiin eversti Karl Saladin Werving. Wervingin mainitaan olleen aktiivinen puistokulttuurin edistäjänä. Hänen aloitteestaan perustettiin puistoyhdistys, joka suunnitteli yhtenäisen puistovyöhykkeen Linnansaarelta kasarmille [Kalajoki]. Kirkkotorin puistoksi muuttamisen suunnitelmat oli hyväksytty kaupunginvaltuustossa jo ennen kuin Werving nimitettiin pataljoonan päälliköksi. Mainitaan kuitenkin, että Franzéninpuiston työt vuonna 1885 tehtiin Wervingin vaikutuksesta pääosin pataljoonan voimin [Pohjan prikaatin Kilta]. Werving kuoli 25.5.1885, eikä siis ehtinyt nähdä Franzéninpuistoa valmiina.

Sekä mahdollisten henkilö- että ajallisten yhteyksien vuoksi on mielenkiintoista vertailla Franzéninpuiston ja samaan aikaan rakennetun Oulun kasarmin Kenraalinpuiston toteutuksia keskenään. Kenraalinpuistokin on säilyttänyt erittäin hyvin alkuperäisen asunsa ja siitäkin on saatavissa kohtalaisen hyvin kartta- ja valokuva-aineistoa. Kenraalinpuisto on jonkun verran pienempi ja luonteeltaan selvästi kartanopuisto eikä kaupunkipuisto. Ero näkyy siinä, että keskipisteessä on muistomerkin sijasta huvimaja. Yhtenevä piirre on kehäkäytävä, joka kasarmilla on matemaattisen tarkka ellipsi. Kenraalinpuistonkaan suunnittelijasta ei ole tietoa. Kaikki tuon ajan kasarmialueet suunnitteli Julkisten alueiden 1. arkkitehti August Boman venäläisiä tyyppipiirustuksia soveltaen. On mahdollista, että Boman antoi myös yleisohjeen puistoalueiden suunnittelusta [A. Kalleinen].

Kenraalinpuisto (ylhäällä) ja Franzénin puisto (alhaalla) samassa mittakaavassa huom. ero puiden määrässä ja tiheydessä [Kasarmin puiston piirustus, A. Kalleinen].

Toisin kuin Franzéninpuistossa Kenraalinpuiston istutukset noudattavat selkeästi ajan- kohdan valtavirtauksia. Puut istutettiin jo valmiiksi lopulliseen tiheyteensä ja puistossa on aikakauden tyylin mukaisesti useita puu- ja pensaslajeja. Valtajina olevien koivujen lisäksi pienehkössä puistikossa on seuraavia lajeja: siperianlehtikuusi, siperiansembra, siperianpihta, hopeasalava, metsävaahtera, vuorijalava, siperianhernepensas, pihasyreeni. Ainakin useimmat näistä ovat ilmeisesti puiston alkuperäisiä lajeja. Jo ”siperian”-alkuisista nimistä näkyy lajiston vahva venäläinen alkuperä. Nämä Suomen oloissa hyvin menestyviksi osoittautuneet puu- ja pensaslajit tulivat 1800-luvulla hyvin suosituiksi Suomen puistoissa ja puutarhoissa. Franzéninpuistosta nämä hyvät ja suosittu lajit kuitenkin puuttuvat. Voidaan vain arvailla onko tarkoituksella pitäydytty suomalaisuutta ilmentäviin koivuun ja metsäkuuseen vai onko syynä ollut vain kustannussyistä johtunut ostotaimien välttäminen.

Vertailukohtia - Kuopion Snellmanipuisto

Snellmanipuisto 1906. Kuva: Kuopion kulttuurihistoriallinen museo.

Suppean lajivalikoiman lisäksi Franzéninpuistossa herättää kiinnostusta puuston suuri istutustiheys. Tiheän istutuksen toisena esimerkkinä voidaan ottaa vertailukohdaksi Kuopion Snellmanipuisto, jossa on huomattavan paljon yhtäläisyyksiä Franzéninpuiston kanssa. Puistot ovat syntyneet samalla vuosikymmenellä. Snellmanipuistokin oli alunpitäen tori. Alue toimi kauppapaikkana 1850-luvulle. Snellmanipuiston nimen kirkkopuistikko sai vuonna 1886, kun sinne pystytettiin J. V. Snellmanin rintakuva [Kuopion viheralueet].

Puiston peruskaava on ajan ruutukaavapuistoille tyypillinen. Puisto on täysi kortteli ja katujen ympäröimä neliö. Kuopion korttelit ovat suuria, joten Snellmanipuisto on huomattavasti suurempi kuin Franzéninpuisto. Puistossa on ajan puistoille tyypillisiä piirteitä, käytävät kulmista ristiin ja suurmiespatsas risteyskohdassa. Koivurivit reunustavat puiston ulkoreunoja ja ristikkäiskäytäviä reunustavat koivu- tai kuusikujat. Puiston neljänneksissä on kuuset Franzéninpuiston alkuperäisen asun mukaisilla paikoilla.

Vanhoista valokuvista nähdään, että Snellmanipuistonkin puut on istutettu alun perin kaavamaisesti kaikkien käytävien varsille ja huomattavan tiheään. Nykyiset puut ovat kookkaita ja vaativat luonnollisesti paljon tilaa. Puiston puusto onkin ajan saatossa harventunut huomattavasti alkuperäiseen verrattuna. Ristikkäiskäytävien kujanteitakin on olemassa vain pätkittäin. Puusto on harventunut luontevasti ja kookkaan puuston johdosta puistossa on hyvä vanhan puiston tunnelma. Puuston uusiminen on tosin laiminlyöty ja puistoon tullaankin laatimaan lähiaikoina uusimissuunnitelma.

Snellmanipuisto 30.11.2010. Puiston neljänneksissä on nähtävissä täysikasvuisina kuuset, jotka Franzéninpuistosta kaadettiin 1930-luvun lopulla.

Johtopäätöksiä

1800-luvulla taimitarhoja oli vähän ja puistojen istutuksissa käytettiin yleisesti luonnosta otettuja taimia. Luonnontaimia käytettäessä oli tyydyttävä pieniin taimiin. Pienikokoisia taimia oli monestakin syystä istutettava runsaasti ajateltuun lopulliseen puuston määrään verrattuna. Runsasta istutusta tarvittiin mahdollisten kasvuunlähtöongelmien ja myöhempien vaurioiden varalta. Pienin taimin istutettu puisto olisi myös näyttänyt alkuvuosina kovin surkealta jos puut olisi istutettu täysikasvuisuuden edellyttämään tiheyteen. Tuolloin lähdettiin siitä, että puustoa harvennetaan puiden kasvaessa. Puustoa vähitellen harventamalla saavuttaisiin tavoitteena ollut täysikasvuisten isojen puiden leimaama maisemapuisto. Franzéninpuistokin näytti luonteelta vielä 1800- ja 1900-luvun vaihteen kuvissa, jolloin puut olivat 15-20-vuotiaita.

1800-luvulla opetettiin paremmissa puutarhaoppilaitoksissa, että suunnittelijan tulee käydä kaikissa suunnittelemissaan kohteissa kerran vuodessa antamassa neuvoja tarvittavista hoitotoimista, kuten puuston harvennuksista [Ruoff]. 1900-luvun alkupuoliskon epävakaa ja taloudellisesti niukat ajat merkitsivät kuitenkin pitkähköä katkosta puistokulttuuriin ja puuston harvennus jäi monessa kaupungissa suorittamatta. Näin puistot pääsivät kehittymään tarkoitettua metsäisemmiksi.

Franzéninpuiston kunnostuksen lähtökohtia ja periaatteita

Valtakunnallisesti merkittävä rakennettu kulttuuriympäristö

Franzéninpuisto on keskeinen osa valtakunnallisesti arvokasta ympäristöä nimeltä: **”Oulun vanha monumentaalikeskus ja Franzénin puisto”**. *”Oulun tuomiokirkko, sen edustalla sijaitseva Franzénin puisto sekä puistoa ympäröivien katujen julkiset ja yksityiset rakennukset muodostavat kokonaisuuden, joka kuvastaa Oulun roolia läänin hallintokaupunkina. Puiston ympäristöön keskittyy Oulun kaupungin perustamisesta lähtien syntynyttä, nykyisin pääosin 1800-luvun kehitystä ilmentävää, rakennusperintöä”* [RKY].

Valtakunnallisten kulttuuriympäristöjen luettelo on valtioneuvoston päätöksellä 22.12.2009 otettu maankäyttö- ja rakennuslakiin perustuvien valtakunnallisten alueidenkäyttötavoitteiden tarkoittamaksi inventoinniksi ja se on siten kaupunkia velvoittava.

Franzéninpuisto on oleellinen osa tätä aluekokonaisuutta, vaikka puisto itse ei ole varsinainen puistotaiteen mestariteos, kuten ei mikään ympäröivistä rakennuksistaakaan yksinään yltäisi valtakunnan luetteloihin. Puiston arvot ovatkin ennen kaikkea kulttuurihistorialliset. Puisto on osoitus pienen pohjoisen Oulun kaupungin ponnisteluista osaksi eurooppalaista kaupunkikehitystä.

Vaikka Franzéninpuisto ei ole suinkaan Oulun vanhin puisto, on se hyvin säilyneenä ja muistomerkkeineen Oulun puistoista ehkä selkeimmin historiallisen puiston tunnusmerkit täyttävä. Kaupunginjojan varren puistot kun ovat ajan saatossa kokeneet runsaammin muutoksia.

”Löytyisikö puistojen museoinnin ja uudistusmanian väliltä kenties vaihtoehtoja? Ensinnäkin kaupunkipuistojen käsittelyssä voi ja pitää olla valinnanvaraa. Joissakin kohteissa suojeleminen on tarpeen, toisissa uudistaminen, kolmansissa hallittu hoitamattomuus. Kysymys onkin monesti siitä, miten löytää oikea lähestymistapa oikealle puistolle, ja tämä edellyttää tietoisuutta niin puistojen ja puistosuunnittelun historiasta kuin sen muista konteksteista. Ongelmia syntyy, kun arvokkaaksi koettu historiallinen puisto halutaan muuttaa arvokkaaksi uudiskohteeksi: tavoite on sinänsä hyvä, mutta sen vaatima uhraus peruuttamaton ja tarpeeton. Jos hyväksytään puistoille rakennettua kaupunkiympäristöä vastaava diversiteetti, jossa yhtäällä painottuvat ajallinen syvyys, jatkuvuus ja eletyt merkitykset, toisaalla uusi muotokieli ja uudet toiminnot, saadaan vastineeksi puistojen moniääninen vuoropuhelu. Sellaiseenhan aito kaupunkikulttuuri loppujen lopuksi aika pitkälle perustuu.” [Maunu Häyrynen Oulussa 12.9.2003]

Historiallisten puistojen restauroinnin periaatteet

Historiallisten puutarhojen, puistojen ja maisemakohteiden suojelun periaatteet on kirjattu ICOMOS:n (International Council on Monuments and Sites) kansainväliseen Firenzen julistukseen 21.5.1981. Suojelun keinot Firenzen julistus jakaa neljään eriaisteiseen menetelmään: hoito, konservointi, restaurointi ja rekonstruointi. Julistus sisältää 25 artiklaa, joissa täsmennetään suojelun periaatteita.

Hoito, konservointi, restaurointi vai rekonstruointi?

Professori Jyrki Sinkkilä on laajassa artikkelissaan [Puutarha 4B 1992] käsitellyt Firenzen julistuksen käytäntöön soveltamista. Seuraavissa kappaleissa on siteerattu joitakin kohtia hänen kirjoituksistaan Franzénin puistoa koskevien pohdintojen alustukseksi.

”...historiallinen puutarha on jatkuvan muutoksen tilassa elävä kokonaisuus. Ikääntyvä kasvillisuus, jolla on oma rajallinen elinikänsä, muodostaa usein pääosan sen arkkitehtuurista. Aitous ja alkuperäisyyskysymykset ovat tämän takia puutarhan suojelussa toisenlaiset kuin rakennussuojelussa. Paljolti on kysymys ”autenttisen illuusion” säilyttämisestä.....”

”Samoin ei ole liioin mahdollista pitää puutarhan tai puiston kunnostussuunnitelmaa yksinomaan joko hoito-, konservointi-, restaurointi- tai rekonstruointisuunnitelmana. Se voi olla näiden yhdistelmä. Pienenkin puutarhan alueella on usein toteutettava näitä kaikkia periaatteita.”

Historialliset kerrostumat

”Hyvin tyypillinen ongelma historiallisen puiston tai puutarhan kunnostamisessa on, miten suhtautua kohteen aikakerrostumiin, miten arvottaa eri aikojen lisäyksiä ja poistoja. Kaikki menneisyyden muutokset puutarhan ulkoasussa eivät ole johtuneet harkitusta toiminnasta, vaan silkasta piittaamattomuudesta tai ymmärtämättömyydestä. Mutta mihin vetää raja?” [Sinkkilä].

Franzéninpuistossa vaihteita on ollut vähän, joten tämä problematiikka ei nouse kovin poltavaksi. Pysäköintialueen rakentamista puistoon voinee pitää selkeästi piittaamattomuudesta johtuvana puiston arvoa heikentävänä muutoksena, jota ei ole tarpeen säilyttää historiallisena kerrostumana.

Poistuneiden kerrostumien palauttaminen (rekonstruktio)

”Rekonstruktion edellytyksenä on, että on mahdollista osoittaa puiston tai puutarhan olleen joskus historiansa aikana esitetyn rekonstruktion kaltainen. Muussa tapauksessa on todella kysymys uudisrakentamisesta tai jopa taidevääreännöksestä.” [Sinkkilä]

Franzéninpuiston tapauksessa puiston kirkonpuoleisen päädyn ja kuusien palauttaminen voisivat olla mahdollisia rekonstruointikohteita. Kauankin sitten poistuneiden puiston osien palauttamista pidetään Firenzen julistuksessaikin mahdollisena ”jos osa puutarhaa on tuhoutunut ja se voidaan palauttaa alkuperäiseen asuun säilyneiden jäänteiden tai muun kiistämättömän todistusaineiston perusteella”. Autopaikoituksen suhteen on helppo päätyä johtopäätökseen, että tuo osa puistoa on ”tuhoutunut”. Kuusien palauttamisen suhteen on pohdittava, onko niiden poistaminen ”tuhonnut” puiston alkuperäisen luonteen. Sikäli kummankin rekonstruointi on mahdollista, että kohteiden sijainti voidaan riittävän tarkasti todentaa.

Vasemmalla Franzéninpuisto 1900-luvun alussa. Patsaan ympäröivä alue osoittaa eurooppalaisten virtausten tuntemusta. Alunperin pajunvitsoista taivutettuja aitoja tehtiin mahdollisesti myös rautalangasta. Pitkähkö nurmi kuvassa osoittaa, että pikkukaupungissa nurmenleikkuukoneet olivat vielä harvinaisia ja nurmikat leikattiin viikatteella. [Postikortti Oiva Kontiaisen kokoelmista]. Oikealla aidan malli Alphandin kirjasta *Promenades de Paris* 1867–1873.

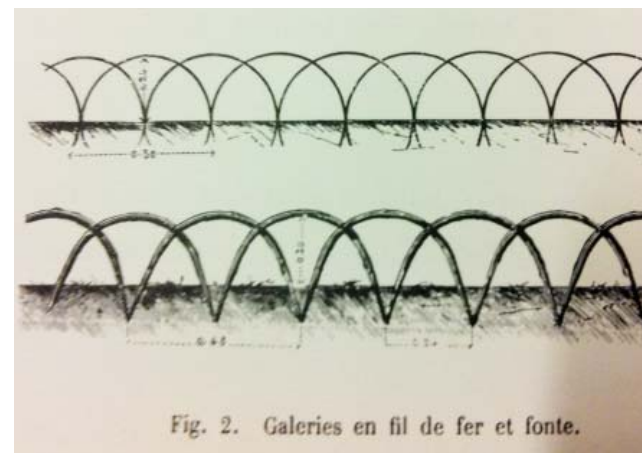

Fig. 2. Galeries en fil de fer et fonte.

Uusien elementtien tuominen puistoon

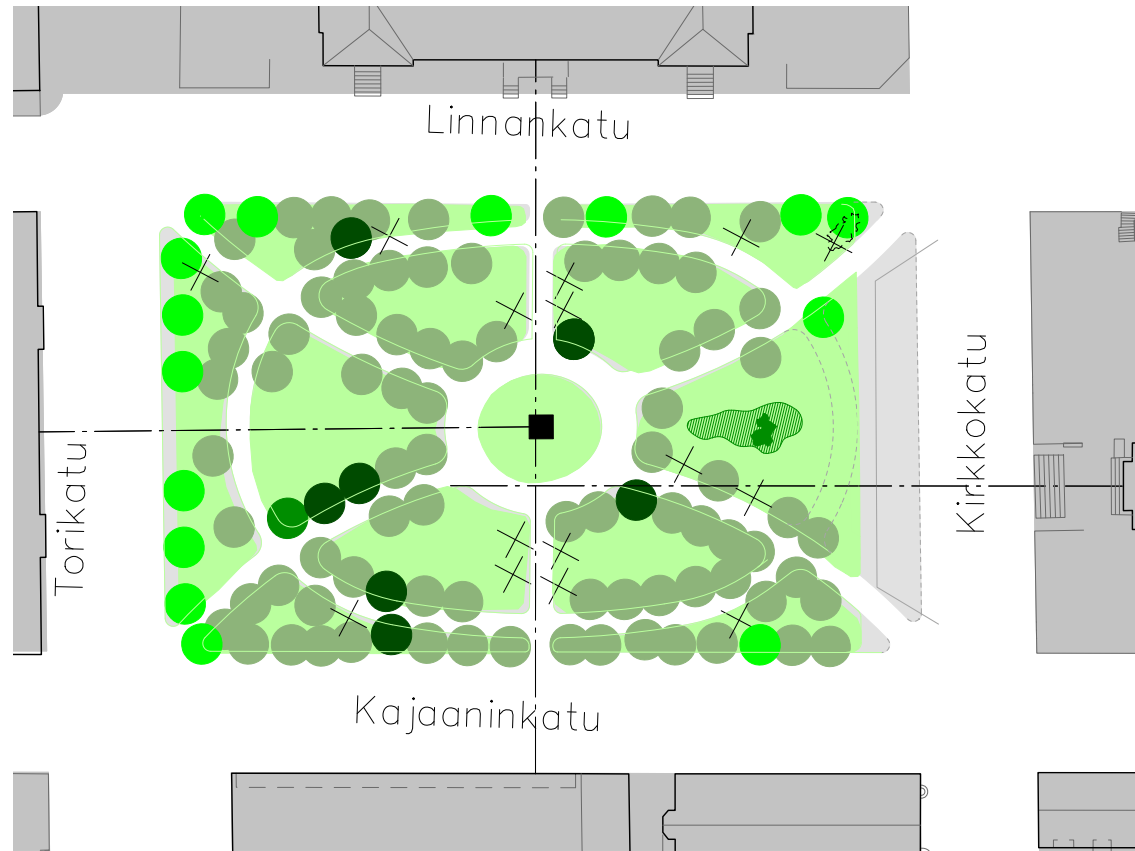
Konservointi, eli puiston säilyttäminen voi joskus edellyttää uusienkin ennen näkemättömien elementtien tuomista puistoon. Tällainen voi olla tarpeen jos puiston kulutus on huomattavasti kasvanut tai käyttötarkoitus muuttunut. Esimerkiksi Helsingin Esplanadille on sallittu uusia elementtejä (leikatut pensasaidat keskikäytävän rajauksena), jotka on perusteltu puiston koventuneella käytöllä, vaikka niitä ei ole aiemmin ollut, eivätkä ne olleet edes 1880-luvun puistojen tyyliä.

Franzéninpuisto on perustamisensa aikoina ollut hyvinkin tarpeellinen puistona, vaikka hankkeessa on epäilemättä ollut mukana paljon myös kaupungin imagonkohotusta. Nytemmin puistikko on paljolti menettänyt perusfunktionsa oleskelupuistona ympäröivien pääkatujen tuottaman kovan melun vuoksi. Lähellä on runsaasti puistoja, jotka tyydyttävät hyvin keskustan asukkaiden virkistystarpeet. Käyttötarpeilla on siis vaikea perustella puistoon kokonaan uusia elementtejä.

Uusien elementtien tuomista historiallisiin puistoihin on perusteltu myös nykyajan turvallisuusnormeilla tai hoidon helpottamisella. Joskus puisto vain halutaan muuttaa ”hienommaksi” kuin mitä se on koskaan ollut perustellen, että puiston perustajien tavoite oli hienompi kuin mihin aikanaan koskaan pystyttiin. 1800-luvun puistoja suunniteltaessa malleina olivat Pariisin tai Lontoon puistot yksityiskohtineen. Pienen pohjoisen kaupungin mahdollisuudet eivät kuitenkaan yleensä yltäneet tavoitteena olleeseen tasoon.

Puiston saattaminen kenties tavoiteltuun, koskaan saavuttamattomaan asuun ei kuulu Firenzen julistuksen mihinkään kategoriaan, vaan on historian vääristelyä. Tällaisiin ”parannuksiin” on syytä suhtautua suurin varauksin vaikka ne olisivat puiston syntyänsä nähden oikeata tyyliä. Hoitoa helpottavien muutostenkin suhteen tulee olla äärimmäisen varovainen. Pienetkin muutokset esimerkiksi polkujen kanttauksissa vievät puistosta sen oleellisen historiallisen luonteen. Hoidon tason laskeminen on vaarattomampaa kuin hoidon helpottaminen rakenteellisin muutoksilla. Ajan patina, käytävien ja nurmien luonnollinen kuluneisuus ja vanhojen puiden vikaantuneisuus vain lisäävät vanhan puiston tunnelmallisuutta.

Vaihtoehtoisia lähestymistapoja: Säilyttävä ja varovasti restauroiva vaihtoehto

- vanhat koivut
- uusitut koivut 1970–
- pihlaja
- pensaat
- perennaryhmä
- poistettavat puut
- istutettavat puut

- puurivit kehystävät puiston katujen puolelta
- sisäosan puusto saa vähitellen harventua vapaasti ryhmittyväksi
- puhdas koivikko, mutta tavoitteena monimuotoinen ja moniikäinen puusto, vanhoja puita pidetään hengissä niin kauan kuin mahdollista, pihlaja saa olla ikänsä loppuun
- käytäväverkko säilytetään muuttamattomana
- valaistus uusitaan

Puisto pidetään kaupunkilaisille tutuksi käyneenä koivikkopuistona

Tämä vaihtoehto on pääpiirteiltään Firenzen julistuksen tarkoittama konservoiva vaihtoehto. Konservoivaa otetta puoltaa se, että puisto on keskiosiltaan erittäin hyvin säilynyt. Valtaosalla puiston pinta-alasta suositeltavin menettelytapa on itse asiassa huolellinen hoito. Restaurointitarpeita on lähinnä puiston reunoilla, joiden hävinneet ja aukkoontuneet puurivit paikataan.

Keskiosa

- Käytäviä hoidetaan vuosikorjausperiaatteella, käytävien kanttaus pidetään ajan puistoille kuuluvaan tapaan ilman kivireunuksia, mutta kanttauksista huolehditaan. Puiston sijainti reilusti kummalla pitää käytävät kohtuullisen kuivina luonnollisella tavalla.
- Franzénin patsaan kesäkukkaistutukset tehdään ja hoidetaan kuten tähänkin asti.
- Linnankadun ja Kajaaninkadun varsien yhtenäiset puurivit ovat tärkeitä. Ongelmana on, että osa 1970-luvulla istutetuista puista on heikkokuntoisia. Kuntotutkimuksen pohjalta pyritään kuitenkin säilyttämään mahdollisimman suuri osa nykyistä puustoa. Ylitiheä puurivi saa jossain määrin harventua eikä puiden tarvitse olla tasavälein kunhan rivistö on aukoton. Isot aukot paikataan uusilla koivuilla.
- Ennallistavana toimenpiteenä poistetaan alkuperäisestä suunnitelmasta poikkeavat seitsemän koivua keskiakselilta. Puiston sisäosasta puusto saa harventua. Puiston sisäosasta kannattaa siis poistaa valikoiden liian tiheään istutetut ja huonokuntoisimmat koivut. Vähitellen vuosien saatossa tehtävillä lisäharvennuksilla puiston sisäosan puusto saa muodostua maisemapuiston idean mukaisesti vapaamuotoisesti ryhmittyneeksi. Puiston sisäosan puuriveistä ei tarvitse pitää kiinni. Käytäväosuudet ovat liian lyhyitä, jotta niillä voisi olla täysikasvuisten puiden muodostamia kujanteita. Puuston moni-ikäisyys ja monimuotoisuus on etu.

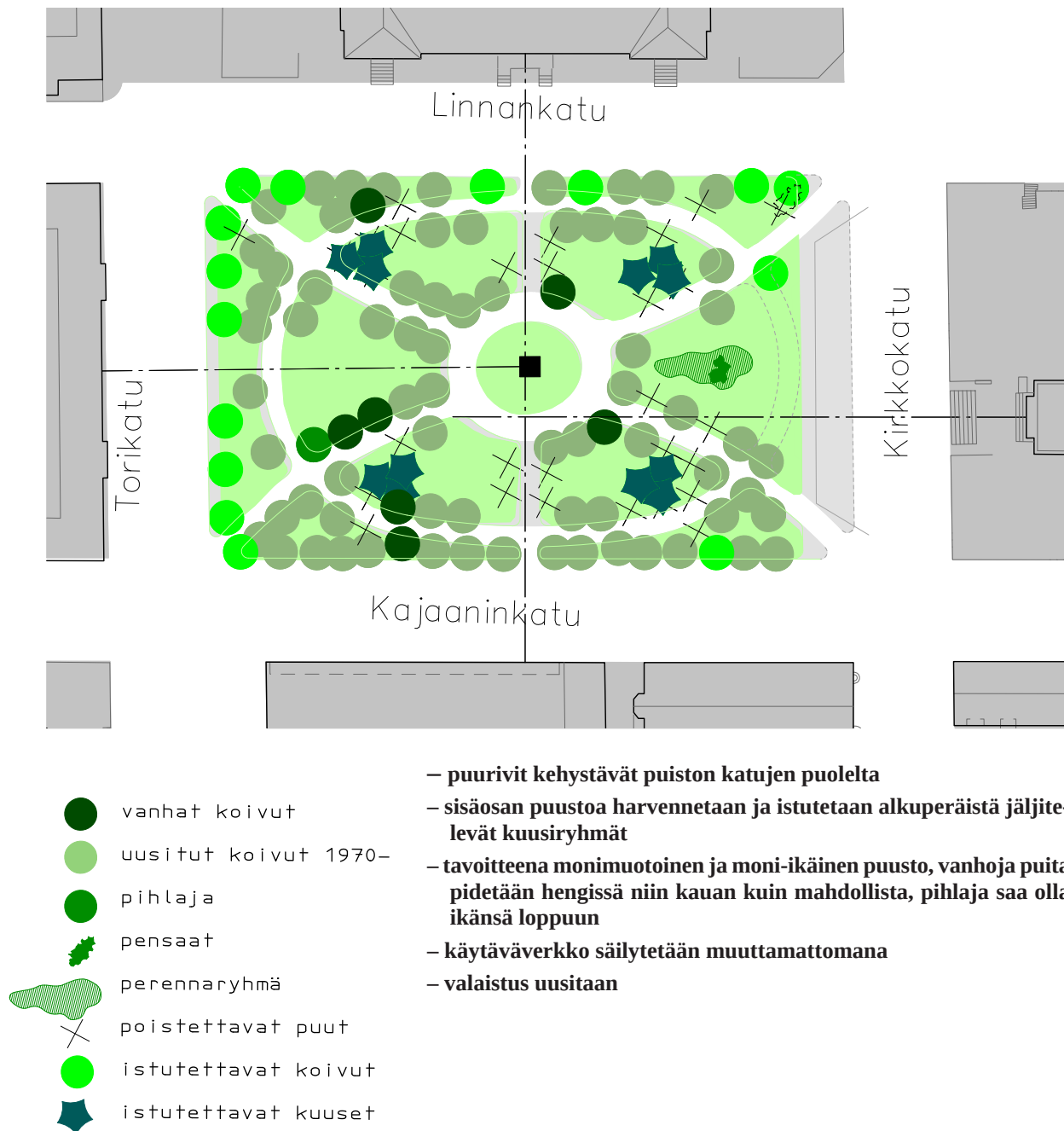
Torikadun puoleinen pääty

- Koska Torikadun alkuperäistä korttelilinjaa ei ole nähtävissä lähialueella, voitaneen hyväksyä hienoinen historiallinen väärennös. Torikadun varteen voidaan istuttaa koivurivi alkuperäistä sisemmäksi niin lähelle nykyistä jalkakäytävän reunaa kuin mahdollista. Nyt voidaan käyttää kookkaita taimia ja valita heti alkuperäistä väljempi istutustiheys. Rivin ei tarvitse olla yhtenäinen. Puiston keskiakselille Lyseon eteen voi puuriviin jättää näköala-aukon.

Kirkon puoleinen pääty

- Kirkon puolella tulee pitää tähtäimessä puiston myöhempää ennallistamista alkuperäiseen, Franzénin talon mukaiseen korttelilinjaan, Kirkon päässä vältetään siksi kaikkia ennallistamista haittaavia toimia. Kirkon puoleinen pääty säilytetään siis toistaiseksi pääosin nykyasussa odottamassa aikoja, jolloin pysäköinti voidaan poistaa kirkon edestä ja puisto voidaan palauttaa alkuperäiseen laajuuteensa. Puuston harvennuksilla voidaan hieman avata näkymiä Tuomiokirkolle.

Vaihtoehtoisia lähestymistapoja: Ennallistava vaihtoehto

Ennallistava vaihtoehto noudattelee pääosin säilyttävän vaihtoehdon periaatteita ja sitäkin voidaan pitää kokonaisuutena vielä konservoi-vana vaihtoehtona. Painotus kallistuu kuitenkin enemmän restauroinnin suuntaan. Vaihtoehdossa on rekonstruktiona poistettujen kuusiryhmien palauttaminen. Kuusia istutetaan muutaman puun ryhmänä, joista myöhemmin valitaan vain yksi kuusi kasvamaan täysikasvuiseksi.

Kuusien palauttamisen harkinnalla ei ole välitöntä kiirettä. Tämä vaihtoehto kannattaa kuitenkin pitää mielessä ja punnita siinä vaiheessa kun kuusiryhmien paikalla olevien koivujen korvaaminen uusilla koivuilla on harkittavana. Kuusien etuna voi pitää sitä, että niitä voi kasvattaa aluksi koivujen aluskasvillisuutena toisin kuin koivuja.

Myöhemmin lisätyn keskiakselikäytävän poistamista voisi myös harkita. Käytävän avaaminen on aikanaan ollut perusteltua, mutta nyttemmin se on paljolti menettänyt merkityksensä ja alkuperäiseen muotoon palaaminen olisi jälleen mahdollista. Käytävää on vaikea käyttää kun sen päissä ei ole suojateitä. Käytävän poistaminen tuottaisi laajempia nurmikenttiä, mikä selkeyttäisi puistoa ja helpottaisi puiston hoitoa.

Kehäkäytävää ei pidä ennallistaa puuttuvalta osuudeltaan ennen kuin koko puisto voidaan laajentaa alkuperäiseen laajuuteensa. Firenzen julistuksen hengessä rekonstruktio voidaan tehdä vain jos palautettavasta elementistä on riittävän varmat tiedot. Käytävän sijainnista on riittävän tarkat tiedot rekonstruoinnille, mutta sitä ei pystytä luontevasti liittämään käytävää sivuavaan Kirkkokadun jalkakäytävään. Käytävän rakentamista alkupe-raisestä poikkeavalle mukaillulle sijainnille ei voi puoltaa historiallisilla syillä eikä myöskään käytännön kulkemistarpeilla. Polun osan puuttu-minen on pieni virhe autopaikoituksen muodostamaan häiriöön verrat-tuna.

Marjakuusi ja perennaryhmä liittyvät oleellisesti autopaikoituksen puis-toon tuloon. Niitä ei pidä poistaa ennen kuin puisto voidaan palauttaa alkuperäiseen muotoonsa kirkon puoleisessa päässä. Nyt marjakuusi hoitaa hyvin Reino Toivosen sille suunnittelemaa tehtävää, eli peittää armeliaasti pysäköityjä autoja. Kookasta kirkkoa se ei pysty peittämään kuin pieneltä osalta.

Ennallistava vaihtoehto voi olla kehityspolku, jonka pitemmän tähtäimen päämääränä on puiston restaurointi alkuperäiseen laajuuteensa, johon kuuluisi myös kirkon puoleisen pään rekonstruointi alkuperäiseen laa-juuteensa.

Pääkatujen ympäröimä pieni historiallinen puistikko on vaikea valaistustehtävä. Pääkatujen voimakas valaistustaso aiheuttaa sen, että puisto vaikuttaa väistämättä pimeältä. Puiston valaistustasoa ei voida nostaa pääkatujen tasolle. Se olisi hyvin luonnotonta. Toisin kuin esimerkiksi Helsingin Esplanadilla, ympäröivissä rakennuksissa ei ole näyteikkunoita, mikä lisää pimeyden tunnetta puistossa.

Ympäröivillä kaduilla on nyt kahdenlaista valaistusta. Kolmella kadulla on Oulun yhtenäiseen kaupunkivalaistukseen suunniteltuja Cupola-valaisimia suurpainenatriumlampuin. Torikadulla on uudempi valaistus monimetallilampuin. Puistossa on pallovalaisimet elohopealampuin. Pallovalaisimet ovat häikäiseviä ja niiden uusiminen on paikallaan viimeistään silloin kun elohopealamput tulevat kielletyiksi.

Puiston alkuaikoina valaistus on ilmeisesti ollut ympäröivien katujen katuvalojen varassa. Vanhoissa valokuvissa ei näy valopylväitä puiston sisäosissa. Historiasta on siten vaikea hakea pohjaa valaistukselle. Moderni valaistuskalustokin istuu toisaalta huonosti historialliseen puistoon, joten turvallisinta voisi olla jossain määrin historisoivien puistovalaisimien käyttäminen.

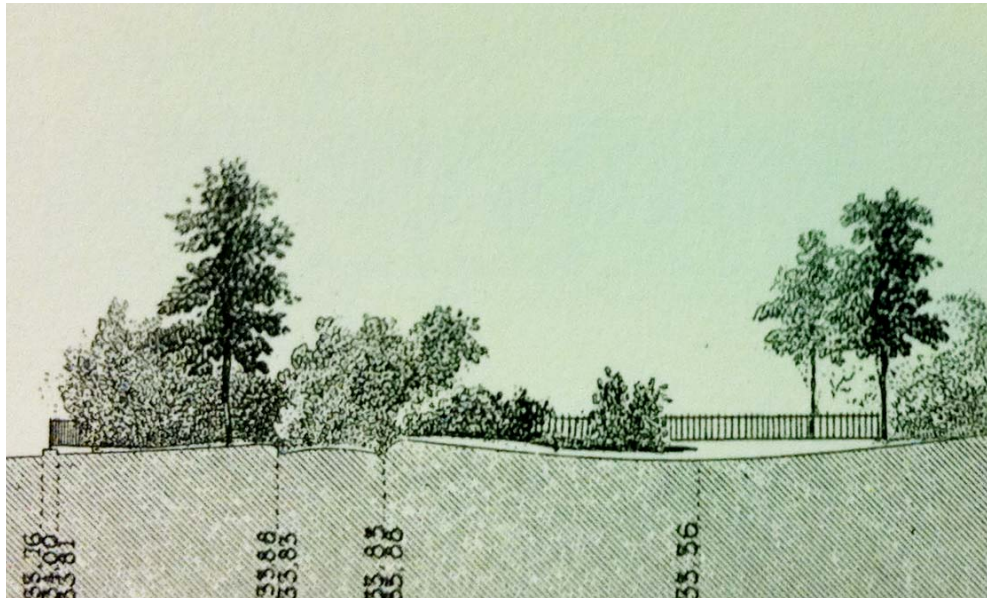
Puiston historiallinen arvo tulisi paremmin esiin jos pääkadut olisi valaistu valkoisella valolla ja puisto lämpimällä valolla. Pääkatujen valaistusta ei pitäisi toisaalta muuttaa, koska Antero Markelinin suunnittelema koko keskustan yhtenäinen valaistus on sellaisenaan merkittävä ja säilyttämisen arvoinen.

Historiallisille puistoille on eduksi jos kohdevalaistus pidetään kokonaan poissa puistosta. Puuston ja Franzénin muistomerkin valaiseminen tulisi hoitaa ilman kohdevaloja ottamalla asia huomioon puistovalaisimen tyyppin ja asennuskorkeuden valinnassa sekä valaisinten sijoittelussa.

Oikealla osa postikortista, jossa näkyy nykyisiä edeltävä puistovalaisinmalli, oletettavasti 1950–1960-luvulta. Tämä malli on sopinut vähäeleisen luonteavasti puistoon ja voisi kenties antaa viitteitä tulevalle valaisintyyliä. Kuvassa näkyy myös puiston pitkäaikainen penkkityyppi. Oiva Kontiaisen kokoelmat.

Kalusteet ja muut puiston yksityiskohdat

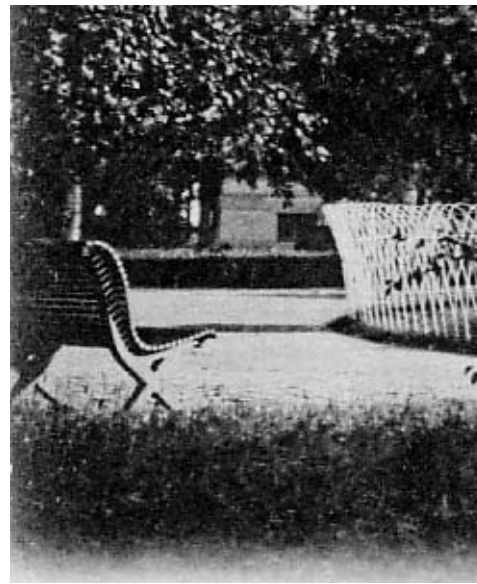
1800-luvun puistoissa oli runsaasti käytäviä. Hiekkapintaiset käytävät oli tasattu kuperiksi ja käytävät olivat nurmikon pintaa alempana. Käytävän reunat oli kantattu ilman reunakiviä tai muita kiveyksiä. Kuva: Alphand, Promenades de Paris 1867–1873.

Franzéninpuistossa on syntyajalle tyypilliseen tapaan runsas käytäväverkko. Käytävät ovat säilyttäneet myös hyvin alkuperäisen tyyliinsä. Kivituhkan väri on valittu hyvin ja näin on saatu hyvin aito tunnelma. Käytävien tyylistä on syytä pitää kiinni.

Puistonpenkki 1890-luvulta, osasuurennos sivun 13 kuvasta.

Puistonpenkki 1900-luvun alusta, osasuurennos postikortista.

Kalusteilla ja muilla yksityiskohdilla on historiallisessa puistossa suuri vaikutus puiston tunnelmaan. Franzénin puisto on yksityiskohdiltaankin hyvin säilynyt ja lähtökohdat puiston restauroinnille ovat tässä suhteessa helpot.

Käytävät

1800-luvun lopun pienissä puistikoissa ja puutarhoissa matkittiin isojen maisematyylin puistojen käytäväverkkoa siinä määrin, että käytäväverkosta tuli tarpeisiin nähden usein liioitellun tiheä. Franzéninpuistonkin kehäkäytävää voidaan pitää tarpeettomana ja teennäisenä tyylikeenä. Aikakaudelle tyypillisenä ja rakenteeltaankin hyvin säilyneenä kehäkäytävä on kuitenkin tähän historialliseen puistoon ehdottomasti kuuluva elementti, joka tulee säilyttää olemassa olevilta osiltaan. Käytävien kanttaustyylin säilyttäminen on myös tärkeää.

Muut kalusteet

Puistossa on jo kauan ollut viereisen sivun postikortissa näkyvät puistonpenkit. Penkin malli lienee peräisin 1920-luvulta. Penkki on vuosikymmenten aikana vakiinnuttanut asemansa ja sopii erittäin hyvin tähän puistoon. Mallista kannattaa siis pitää kiinni.

Aidat

Puisto on alkuaikoina ollut ympäriinsä aidattu ja varustettu pyöröporteilla. Aita on ollut puupylväisiin ja puisiin juoksuihin kiinnitetty verkkoaita. Käytävien reunoilla on ollut matalat rautalanka-aidat. Tuon aikaisessa kaupungissa oli paljon kotieläimiä, joiden vuoksi puiston aitaaminen saattoi olla tarpeen. Saman tyyppisiä aitoja käytettiin tuolloin myös Helsingin keskustan puistikoissa. Aita on poistunut jo 1900-luvun alkupuolella arvatenkin puupylväiden lahottua. Mahdollisesti aita oli tarkoitettukin vain puiston kasvuvaiheen tilapäiseksi suojaksi.

Valokuva vuosisatojen vaihteen tienoilta, valokuvaaja: Väinö Calamnius

Yksityiskohta valokuvasta.

Lähteet ja kirjallisuus

Julkaisemattomat lähteet

Häyrynen, Maunu. - esitelmä Kaupunkipuistot rakennusperintönä -seminaarissa Oulussa 12.9.2003.

Kalleinen, Antti - Oulun puukasarmialue, muotopuiston kunnostussuunnitelma. opin-
näytetyö. Oulun seudun ammattikorkeakoulu 2006.

Haastattelut

Heikkinen, Eino, puistosuunnittelija - vuosina 1975-2004 Oulun kaupungin puisto-
suunnittelijana. sähköpostikirjeenvaihto tammikuussa 2011

Kalleinen, Lassi - puiston kasvillisuus 24.11.2010

Niskala Kaarina, arkkitehti - sähköpostikirjeenvaihto joulukuussa 2010

Ruoff, Eeva - työn ohjauskeskustelu 20.1.2011

Salmi, Eija ja Kustaa, arkkitehdit - puiston kulmassa olevan Kolmiotalon asukkaat
4.1.2011

Franzéninpuistoa ja sen ympäristöä koskevat suunnitelmat ja aineistot

Oulun ev.lut. seurakuntayhtymä

Oulun tuomiokirkko, kirkkotarhan kunnostustyöt, tarveselvitys ja hankesuunnitelma,
alustava luonnossuunnitelma, Arkkitehtitoimisto Laatio Oy 30.5.1997

Oulun kaupungin katu- ja viherpalvelut

Puistokortti: Mollaplaana – Franzéninpuisto, viimeinen merkintä vuodelta 1967

11.3.1955 Franzéninpuisto, käsin piirretty ja väritetty suunnitelmakartta, Reino Toivo-
nen

9.2.1977 muutokset 2.1.1986 ja 24.2.1997, Franzéninpuisto, Puuston nuorennussuun-
nitelma, suunnitelmakartta 1:200, Eino Heikkinen

3.5. 1999 Saneeraussuunnitelma 1:200 Liisa Kääriä-Fischer, toteuttamaton suunnitel-
ma sisältäen puuston ja käytävien uusimisen

29.8.2002 Katupiirustus Keskustan katujen perusparantaminen, Kirkkokatu välillä
Kajaaninkatu – Linnankatu, Jukka-Pekka Karppinen

9.3.2004 Katupiirustus Keskustan kadut, Torikatu välillä Hallituskatu – Linnankatu,
Jukka-Pekka Karppinen

Franzéninpuiston 3d-malli Microstation-ympäristössä vuodelta 1999

Kartat

Oulun kaupungin tekninen keskus:

- numeerinen kantakartta 2010

- vanhempia kantakartan versioita tunnistamattomilta vuosiluvuilta 1950 luvulta
alkaen

- Karta öfver Uleåbogs stad 1876. Claes Kjerrström. valokopio

- Oulun Kaupungin asemakartta 1902. valokopio

Kuvat

Valokuvat: Timo Takala 2010 ellei toisin mainita

Oiva Kontiaisen Oulu-aiheinen postikorttikokoelma

Painetut lähteet

- Alphand, Adolphe. - Les Promenades de Paris. 1867 - 1873. näköispainos. Princeton, N.J. 1984.
- Asker, Bertil. - Stockholms Parker. Innerstaden. Stockholm 1986.
- Hautala Kustaa - Oulun kaupungin historia III 1809 - 1855. Oulu 1975.
- Häyrynen, Maunu. - Maisemapuistosta reformipuistoon. Helsingin kaupunkipuistot ja puistopolitiikka 1880-luvulta 1930-luvulle. Helsinki 1994.
- Ikonen, Tiia & Mökkönen, Teemu. - Oulu - Uleåborg. Kaupunkiarkeologinen inventointi. Vaasa- ja suurvalta-ajan kaupunkiarkeologinen inventointiprojekti. Helsinki 2002.
- Kalajoki, Atte - Oulun tarinoita ja taloja. Panun pakinoita 55 vuotta. Oulu 1989.
- Kuopion viheralueet – kaupunkimme puistoja, Kuopion kaupunki Tekninen virasto Kunnallistekninen osasto / Puistotoimi. Kuopio 1999.
- Laukka, Uuno. - Oulu Koskien kaupunki. Porvoo 1951.
- Niskala, Kaarina, Okkonen, Ilpo. - Oulun Graadi – 350 vuotta asemakaavoitusta. Oulu 2002.
- Niskala, Kaarina, Okkonen Ilpo, Kalleinen Lassi. - Puistojen Oulu. Oulu 2008.
- Rogers, Elizabeth Barlow. - Landskape design. A Cultural and Architectural History. New York, N.Y. 2001.
- Schali, Kirsti - Oulun hautausmaat. Oulu 1996.
- Sinisalo, Antero. - Puutarhataiteen historian perusteet. Luennot 1966–1986. Helsinki 1997.
- Woudstra, Jan & Fieldhouse, Ken. - The Regeneration of Public Parks. London, U.K. 2000.

Internetissä julkaistut lähteet

- Firenzen julistus historiallisten puistojen ja puutarhojen suojelusta. Suomen ympäristöministeriön internet-sivuilla. (<http://www.ymparisto.fi/download.asp?contentid=9392&lan=fi>)
- Pohjan Prikaatin Kilta ry. - Internet-artikkelit 2010:
- Suomen Ruotujakoinen 3. Oulun Tarkk'ampujapataljoona (23.6.1854 - 21.4.1868)
- Suomen 4. Oulun Tarkk'ampujapataljoona (1.1.1881 - 12.7.1901)
- Valtakunnallisesti merkittävät kulttuurihistorialliset ympäristöt [RKY]. museoviraston internet-sivusto 2010.

Lehtiartikkelit

- Dansson. A. L. - Kort öfversigt öfver stadens trädgårdsarbeten sistvikne sommar. Uleåborgs Tidning N:o 49. 3.12.1885, Bihang 7.12.1885 s.1
- Kaiku N:o 21. 22.5.1880 s.1 - Oulusta 22 p. toukokuuta. ”*kaupunginvaltuusmiesten kokouksessa toissapäivänä oli nähtävänä Kirkkotorin kaunistamiseksi tehty piirustus....*”
- Kaiku N:o 31. 31.07.1880 s.1 - Oulusta 31 p. heinäkuuta. ”*Franzénin kuvapatsaan pystyttämiseen Kirkkotorille on lupa nyt senaatista tullut.*”
- Kaiku N:o 41. 9.10.1880 s.1 - Oulusta 9 p. lokak. ”*Kaupunginvaltuusmiesten viime kokouksessa....Maistraatin kirjoitus Kirkkotorin järjestämisen suhteen jätettiin pöydälle kahdeksi viikoksi. Kysymys oli ryhdytäänkö jo tänä syksynä puitten istuttamiseen sinne.*”
- Oulun Lehti N:o 80. 04.10.1884 s.1 - Oulusta 4 p. lokak. - Kaupunginvaltuusmiesten kokouksessa - ”*Maistraatin ehdotuksesta päätettiin antaa kaupunginpuutarhurin tehtäväksi se, että....puita tulisi istutetuksi myöskin Kirkkotoria riisteilevien teiden laitoille, kuin myös sinne tänne avonaisille vihreille kentille.*”
- Schalin, Mona & Salmi, Eija. - Kaupunkipuisto herättää keskustelun – Historiallinen puisto on kaupungin arvokohde. artikkeli sanomalehti Kalevassa 12.5.2002
- Sinkkilä, Jyrki. - Historiallinen puutarha – menneisyyden suojeltava muistomerkki. Puutarha, teemajulkaisu 4B/1992.
- Uleåborgs Tidning N:o 46. 27.6.1878 s.1 - Från staden och länet. - ”*godkändes...förslag till kontrakt med skulptören Stenberg.....*”
- Uleåborgs Tidning N:o 37. 20.05.1880 s.3 - Sammanträden. Uleåborgs Stadsfullmäktige - 1:o Magistratens skriftelse jemte Guvernörens i länet resolution i ärendet, angående plantering af kyrkotorget.
- Puutarha N:o 4. 1927 s. 59 A.L. Dansson ... ”*kuollut 13.3.1927 Turussa 70-vuotiaana.... ..10 vuotta Oulussa kaupunginpuutarhurina..*”.

Takasivun kuva: postikortti, kuv. Albin Aaltonen

Ajoitus: autot 1950-luvun mallia, mutta pysäköinti kirkon edessä viittaa 1960-luvun alkuun

Olen unessa useasti
sinun kaduillas, koulutie.
Kotiportilta kouluun asti
minun askeleeni vie.

Syysaamu kirpeä koittaa
Yli heräävän kaupungin
Ja sen laidassa koski soittaa
tutun sävelen ilmoihin.

Talot matalat kahtapuolta –
miten tunnen ne tarkalleen!
Yli niiden mäeltä tuolta
kohoo kirkko tornineen.

Ja mun matkani keskitiellä
näky ihana, aamuinen:
tytön sinisen kohtaan siellä
ja katsehen sinisen.

Vie jalat kuin karkelossa
läpi pienen puistikon.
Sen penkillä kuutamossa
ens runoni tehty on.

Ja puiston puiden takaa
- miten lempeine silmineen! –
mua katsoo kaunis vakaa
runoruhtinas, piispa Franzén.

Ja koulun aitaa vastaan
jo vanhan rehtorin nään.
Miten tuttu astunnastaan
ja ryhdistä miehisen pään

Syysaamu kirpeä koittaa
yli heräävän kaupungin
ja sen laidassa koski soittaa
tutun sävelen ilmoihin.

Ja ma unhotan läksyni vaivan
ja kaikki niin kaunihiks saa.
Mua jossain, kaukana aivan,
elo ihana odottaa. –

Olen unessa useasti
sinun kaduillas, koulutie.
Ah, enkö ma hautahan asti
myös koululainen lie?

V. A. Koskenniemi
Uusia runoja, 1924